

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»
Кафедра педагогіки, методики та менеджменту освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

бакалавра

на тему

Формування особистісних якостей молодших школярів
засобами ситуаційних завдань
(тема кваліфікаційної роботи)

Виконав: студент 3 курсу, групи ЗМП-ОПН 22
спеціальності: 011 Освітні, педагогічні науки
(код і найменування спеціальності)

_____ / Лариса ОСМАНОВА
(підпис) (ім'я та прізвище)

Керівник _____ / Юрій БРИТАН
(підпис) (ім'я та прізвище)

Рецензент _____ / Тетяна БОНДАРЕНКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

«До захисту допущено»

В.о.завідувач кафедри _____ / Наталія БРЮХАНОВА
(підпис) (ім'я та прізвище)

Нормоконтроль _____ / Наталія БОЖКО
(підпис) (ім'я та прізвище)

Секретар ЕК _____ / Ольга ЛИТВИН
(підпис) (ім'я та прізвище)

Харків – 2025 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»
Кафедра педагогіки, методики та менеджменту освіти
Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки
Освітньо-професійна програма «Освітні, педагогічні науки»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри
_____Наталія БРЮХАНОВА
(підпис, ініціали, прізвище)

“16” червня 2025 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
другого (магістерського) рівня вищої освіти

студенту Ларисі Олексіївні Османовій

1. Тема: «Формування особистісних якостей молодших школярів засобами ситуаційних завдань»

затверджена наказом по академії № 4801-5/923 від “10” квітня 2025 року

2. Термін здачі закінченої роботи «11» червня 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи/проєкту: мета дослідження – теоретично обґрунтувати, розробити та перевірити методику формування особистісних якостей молодших школярів засобами ситуаційних завдань; об'єкт дослідження: процес розвитку особистості молодшого школяра; предмет дослідження: методика формування особистісних якостей молодших школярів засобами ситуаційних завдань; завдання дослідження: вивчити теоретичні підходи до розуміння розвитку особистості у молодшому шкільному віці; проаналізувати форми, методи та засоби, спрямовані на формування особистісних якостей молодших школярів; обґрунтувати і розробити методику формування особистісних якостей молодших школярів засобами ситуаційних завдань; провести дослідження рівня сформованості особистісних якостей молодших школярів; скласти рекомендації щодо використання ситуативних завдань для формування особистісних якостей молодших школярів.

4. Зміст роботи/проєкту (перелік питань, які належить розробити): теоретичні підходи до розуміння розвитку особистості у молодшому шкільному віці; форми, методи та засоби, спрямовані на формування особистісних якостей молодших школярів; методика формування особистісних якостей молодших школярів засобами ситуаційних завдань; рекомендації щодо використання

ситуативних завдань для формування особистісних якостей молодших школярів

5.Перелік графічного матеріалу (презентаційний матеріал): презентація доповіді за результатами дослідження з використанням комп'ютерної презентаційної програми Power point

6. Дата видачі завдання «28» квітня 2025 р.

Керівник

(підпис)

Юрій БРИТАН
(ім'я, прізвище)

Завдання прийняв до виконання

(підпис)

Лариса ОСМАНОВА
(ім'я, прізвище)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН-ГРАФІК виконання кваліфікаційної роботи

№ з/п	Назва етапів роботи та питань, які мають бути розроблені відповідно до завдання	Термін виконання	Позначки керівника про виконання завдань
1	Вивчення теоретичних підходів до розуміння розвитку особистості у молодшому шкільному віці.	05.05.2025	
2	Аналіз форм, метод та засобів, спрямованих на формування особистісних якостей молодших школярів.	12.05.2025	
3	Обґрунтування і розробка методики формування особистісних якостей молодших школярів засобами ситуаційних завдань.	19.05.2025	
4	Проведення дослідження рівня сформованості особистісних якостей молодших школярів.	26.05.2025	
5	Складання рекомендацій щодо використання ситуативних завдань для формування особистісних якостей молодших школярів.	02.06.2025	

Студент

(підпис)

Лариса ОСМАНОВА
(ім'я, прізвище)

Нормоконтроль

(підпис)

Наталія БОЖКО
(ім'я, прізвище)

РЕФЕРАТ

Тема бакалаврської роботи: «Формування особистісних якостей молодших школярів засобами ситуаційних завдань».

Робота складається зі вступу, двох розділів, списку використаних джерел, проміжних та загальних висновків.

Робота присвячена проблемі сучасної педагогіки – формуванню особистісних якостей учнів молодшого шкільного віку шляхом використання ситуаційних завдань у навчальному процесі.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та перевірити методику формування особистісних якостей молодших школярів засобами ситуаційних завдань.

Об'єкт дослідження: процес розвитку особистості молодшого школяра.

Предмет дослідження: методика формування особистісних якостей молодших школярів засобами ситуаційних завдань.

В роботі вивчено теоретичні підходи до розуміння розвитку особистості у молодшому шкільному віці; проаналізовано форми, методи та засоби, спрямовані на формування особистісних якостей молодших школярів; обґрунтовано і розроблено методику формування особистісних якостей молодших школярів засобами ситуаційних завдань; проведено дослідження рівня сформованості особистісних якостей молодших школярів; складено рекомендації щодо використання ситуативних завдань для формування особистісних якостей молодших школярів.

Ключові слова: особистісні якості, ситуаційні завдання, молодші школярі, методика формування якостей.

ABSTRACT

Bachelor's Thesis Topic: "The Formation of Personal Qualities in Primary School Children through Situational Tasks."

The thesis consists of an introduction, two chapters, a list of references, intermediate and general conclusions.

The work is devoted to a pressing issue in modern pedagogy – increasing the effectiveness of forming personal qualities in primary school children.

The aim of the study is to theoretically substantiate, develop, and test a methodology for forming personal qualities in primary school children through the use of situational tasks.

Object of the study: the process of personal development in primary school children.

Subject of the study: the methodology for forming personal qualities in primary school children using situational tasks.

The thesis explores theoretical approaches to understanding personality development at primary school age; analyzes the forms, methods, and tools aimed at developing personal qualities in young learners; substantiates and develops a methodology for fostering personal qualities through situational tasks; examines the level of development of personal qualities in primary school children; and provides recommendations for using situational tasks as a tool for personal development.

Keywords: personal qualities, situational tasks, primary school children, methodology for quality formation.

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ I. ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	11
1.1. Розвиток особистості молодшого школяра.....	11
1.2. Ситуативне завдання у навчальній діяльності молодшого школяра.....	20
1.3. Ситуативне завдання як засіб формування особистісних якостей молодшого школяра	26
Висновки до розділу 1.....	33
РОЗДІЛ II. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ СИТУАЦІЙНИХ ЗАВДАНЬ	38
332.1. Методи дослідження особистісних якостей молодших школярів.....	38
2.2. Форми, методи і засоби формування особистісних якостей молодших школярів.....	41
2.3. Методичні рекомендації щодо використання ситуативних завдань у формуванні особистісних якостей молодших школярів...	46
Висновки до розділу 2.....	50
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56
ДОДАТКИ.....	61

ВСТУП

Актуальність дослідження. В умовах соціально-економічних трансформацій ключовим ресурсом розвитку суспільства стає творчий потенціал особистості - компетентної у виконанні соціальних і професійних функцій, відповідальної у прийнятті рішень, здатної до саморозвитку та самореалізації. У зв'язку з цим пріоритетною стає особистісно-орієнтована місія початкової загальної освіти, яка передбачає всебічний розвиток дитини - носія системних знань про світ, досвіду самостійного пізнання навколишньої дійсності, сформованих ключових компетентностей.

Протягом усієї історії розвитку освіти в центрі уваги гуманістичної педагогіки завжди перебувала особистість дитини, її інтелектуальні, емоційні та психічні особливості. На сучасному етапі соціального прогресу зростає інтерес до особистості як активного суб'єкта пізнання. Саме тому освітня система має бути організована таким чином, щоб її головною метою стало виявлення і розвиток психологічного потенціалу дитини, її природних задатків та здібностей.

У цьому контексті зростає відповідальність початкової школи за формування не лише базових знань, умінь і навичок, а й соціально значущих якостей, які необхідно розвивати з перших днів перебування дитини в освітньому середовищі. Загальноосвітня школа має формувати цілісну систему універсальних знань, умінь, навичок, а також досвід самостійної діяльності й особистої відповідальності учнів - тобто ключові компетентності, які визначають сучасну якість змісту освіти.

На етапі початкової загальної освіти здійснюється духовно-моральний розвиток та виховання школярів, що передбачає засвоєння ними моральних норм, національних цінностей і духовних установок. Перехід на нові освітні стандарти зумовлює формування універсальних навчальних дій, які становлять інваріантну основу освітнього й виховного процесів.

Науковці (Н. А. Алексєєв, Є. В. Бондаревська, О. С. Газман, В. В. Горшкова, В. І. Данильчук, В. В. Зайцев, М. В. Кларін, А. В. Хуторський, В. А. Сластьонін, В. І. Слободчиков, О. В. Хуторський, Г. А. Цукерман, С. Н. Чистякова та інші) підкреслюють важливість особистісно-розвивальної освіти, яка передбачає інтеграцію загальноосвітнього змісту з актуалізацією внутрішнього потенціалу учня - здатності висловлювати власну позицію, усвідомлювати цінність освіти, проявляти рефлексивність та креативність.

Дослідники вважають, що для реалізації особистісного підходу в навчанні необхідно створювати освітні ситуації, у яких учень виступає активним суб'єктом навчального процесу й життя загалом. Так, В. І. Данильчук, розглядаючи форми розвитку особистості, пропонує включення гуманітарного компонента до змісту навчальних курсів. Це пов'язано зі способами постановки та розв'язання навчальних завдань, що сприяють формуванню рефлексивного зв'язку між життєвим і навчальним досвідом школярів, а також передбачають використання задачно-контекстних, дискусійно-діалогічних та імітаційно-ігрових методів.

У дослідженні Ю. О. Бірюкової розвиток особистісних якостей молодших школярів розглядається крізь призму їхньої активної участі в навчальній діяльності, що спрямована на організацію внутрішнього світу дитини - осмислення вражень, формування висновків, оцінювання результатів власної діяльності.

Попри значну увагу до цієї проблематики, конкретні шляхи реалізації зазначених завдань і досі залишаються недостатньо визначеними, особливо в початковій школі. Саме тому виникає необхідність у вивченні ефективних методів роботи з учнями, які спрямовані на розвиток особистісної позиції та базових якостей особистості - самостійності, рефлексивності, моральності, що безпосередньо впливають на якість освіти.

Отже, обрана тема дослідження є беззаперечно актуальною.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, розробити та перевірити методику формування особистісних якостей молодших школярів засобами ситуаційних завдань.

Об'єкт дослідження: процес розвитку особистості молодшого школяра.

Предмет дослідження: методика формування особистісних якостей молодших школярів засобами ситуаційних завдань.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі завдання дослідження:

1. Вивчити теоретичні підходи до розуміння розвитку особистості у молодшому шкільному віці.
2. Проаналізувати форми, методи та засоби, спрямовані на формування особистісних якостей молодших школярів.
3. Обґрунтувати і розробити методику формування особистісних якостей молодших школярів засобами ситуаційних завдань.
4. Провести дослідження рівня сформованості особистісних якостей молодших школярів.
5. Скласти рекомендації щодо використання ситуативних завдань для формування особистісних якостей молодших школярів.

Гіпотеза: діяльність вчителя початкових класів щодо формування особистісних якостей буде ефективною, якщо:

- вчитель початкових класів використовуватиме ситуативні завдання для формування особистісних якостей молодших школярів;
- молодші школярі навчатимуться розуміння причин поведінки та окремих вчинків шляхом участі у вирішенні ситуативних завдань;
- в учнів початкових класів буде сформовано моральні уявлення та критерії оцінки власної поведінки в ситуації.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали: принцип системного підходу в психології (Б. Ф. Ломов, К. К. Платонов), психолого-педагогічні положення про провідну роль діяльності та спілкування у розвитку та формуванні особистості (Л. С. Виготський, А. М. Леонтьєв, С. Л.

Рубінштейн та ін.), а також праці з проблем особистісно-орієнтованої освіти (Н. А. Алексєєв, Є. В. Бондаревська, О. С. Газман, В. І. Данильчук, М. В. Кларін, В. С. Мухіна та ін.).

Методи дослідження: аналіз літератури з проблеми дослідження; вивчення психолого-педагогічної документації, спостереження за учнями; психологічні випробування; бесіда, ситуативні завдання, метод аналізу продуктів діяльності, кількісний та якісний аналіз отриманих даних.

Теоретична значущість дослідження зумовлена його внеском у розвиток теорії особистісно-розвивальної освіти в аспекті формування особистості учня в початковій школі. Запропоновано ситуативні завдання, що формують позитивний досвід поведінки та особистісних якостей молодшого школяра в ситуаціях морального вибору.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що розроблені методичні рекомендації можуть бути використані вчителями молодших класів для формування особистісних якостей молодшого школяра у навчальній та позанавчальній діяльності відповідно до вимог.

РОЗДІЛ 1

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

1.1 Розвиток особистості молодшого школяра

Особистість є об'єктом вивчення низки гуманітарних наук, передусім філософії, психології, соціології. Філософія розглядає особистість з погляду її становища у світі як суб'єкта діяльності, пізнання та творчості. Психологія вивчає особистість як стійку цілісність психічних процесів, властивостей і відносин: темпераменту, характеру, здібностей, вольових якостей.

У психологічному словнику особистість - це людина як суспільна та природна істота, наділена свідомістю, мовою, творчими можливостями. Тобто особистість - це людина, яка володіє таким рівнем психіки, який робить її здатною керувати своєю поведінкою та психічним розвитком. Індивідом народжуються, а особистістю стають (А. Н. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн). Сутність особистості характеризується, по-перше, тим, що вона є об'єктом та суб'єктом суспільно-історичного процесу, по-друге – суб'єктом пізнання, спілкування та діяльності. Аналіз різних підходів до оцінки особистості показує, що суб'єктивність – найважливіша властивість психіки. Вона характеризує активність, самостійність суб'єкта, що перетворює функцію психіки по відношенню до зовнішнього світу та самого себе. Різні форми активності можна використовувати для побудови теоретичної моделі особистості як системи. Особистість можна розглядати як систему з п'яти форм активності: переживання, діяльність, поведінка, спілкування, самоврядування [2].

Соціологічний підхід виділяє в особистості соціально-типове. Основна проблематика соціологічної теорії особистості пов'язана з процесом формування особистості та розвитком її потреб у нерозривному зв'язку з

функціонуванням та розвитком соціальних спільнот, регуляції та саморегуляції соціальної поведінки особистості, вивченням закономірного зв'язку особистості та суспільства, особистості та групи.

Поняття особистість показує, як у кожної людини індивідуально відображаються соціально значущі риси, і проявляється її сутність як сукупність усіх суспільних відносин. Психологія прагне виявити соціальні основи формування особистісних якостей, соціальний зміст та соціальні функції існуючих у суспільстві типів особистостей, тобто вивчити особистість як джерело суспільного життя та її реального носія. Особистість, з погляду психології, позначає одиничну людину, що виявляє соціально значущі риси індивідуальної життєдіяльності завдяки взаємодії з іншими людьми і тим самим сприяє стабілізації та розвитку суспільних відносин (Рис. №1).

Крім того, якщо розглядати особистість як систему, то можна виділити в ній дві основні підсистеми, або два світи особистості:

- один – внутрішній, світ свідомості, прихований від інших і найчастіше незрозумілий та несвідомо "живий" для особистості;
- другий – діяльнісний, відкритий людям, що дозволяє їм не тільки спостерігати зовнішні прояви особистості, а й проникати в її внутрішнє життя, здогадуватися про те, які пристрасті та боріння опановують людиною.

Поняття особистість допомагає охарактеризувати в людині соціальний початок її життєдіяльності, тобто властивості та якості, які людина реалізує в соціальних зв'язках, культурі, тобто в суспільному житті в процесі взаємодії з іншими людьми.

Соціальна структура особистості включає сукупність об'єктивних та суб'єктивних властивостей індивіда, що виникають та функціонують у процесі його різноманітної діяльності, під впливом тих спільнот та об'єднань, до яких входить людина. Звідси найважливішою характеристикою соціальної структури особистості є її діяльність як самостійність та як взаємодія з

іншими людьми, що фіксується поняттям суб'єкта діяльності. Аналіз структури особистості без аналізу форм її діяльності неможливий.

Формування людини як особистості – це цілеспрямований процес виховання, процес соціалізації індивіда, у якому відбувається вироблення в дитини людських морально-етичних якостей, суспільної свідомості. Структура особистості складна та багатогранна. Найбільш характерними компонентами є її спрямованість – світогляд, ідеали та переконання, духовні потреби та інтереси. Ці складові перебувають у єдності, зв'язку та взаємодії. Вони становлять ту сутність особистості, яка є керівною, спрямовуючою силою у діяльності та поведінці.

У віці 7–11 років дитина починає розуміти, що вона є індивідуальністю, яка, безумовно, піддається соціальним впливам. Самосвідомість дитини інтенсивно розвивається, її структура зміцнюється, наповнюючись новими ціннісними орієнтаціями [20; 153].

У цей час продовжує відбуватися насичення мотивів поведінки та діяльності новим соціальним змістом. Особливого значення починають набувати навчальні мотиви та мотиви встановлення відносин з дорослими та однолітками з приводу навчальної діяльності. У цей період заново перебудовується мотиваційно-потребова сфера.

Як вважає О. М. Леонтьєв, дитина в молодшому шкільному віці несе в собі весь комплекс почуттів, вже сформованих у домаганнях визнання. Вона знає, що значить бути винним, зобов'язаним. У неї прокидається почуття гордості чи сорому залежно від вчинку. Вона може пишатися не тільки схвалюваним дорослим вчинком, а й своїми позитивними якостями (сміливістю, правдивістю, готовністю поділитися з іншими), які вона може добре усвідомлювати. Вона може соромитися як поміченої дорослим провини, так і таких своїх проявів (боягузтва, грубості, жадібності тощо), що вона сама оцінює як недостойні [20; 154].

Дитина в молодшому шкільному віці опановує свою поведінку. Усе це пов'язано з тим, що молодший школяр точніше, диференційовано осягає

норми поведінки, вироблені суспільством. Ці норми визначають поведінку людини та характер її взаємин з іншими людьми. Дитина дізнається, що можна говорити оточуючим і що неприпустимо, які дії вдома, у громадських місцях, у відносинах з товаришами є дозволеними та недозволеними тощо [21; 46].

У цьому віці розвиваються найвищі почуття: естетичні, соціальні. Особливу роль відіграє формування моральних почуттів: почуття товариства, відповідальності за клас, співчуття до горя оточуючих, обурення при несправедливості тощо. Але важливо пам'ятати про те, що коли молодший школяр дізнається про норми поведінки, він сприймає слова вихователя лише тоді, коли вони емоційно його зачіпають, коли він безпосередньо відчуває необхідність вчинити так, а не інакше [21; 46].

У молодшому шкільному віці, на думку Л. І. Божович, моральні почуття характеризуються тим, що дитина не завжди досить чітко усвідомлює і розуміє моральний принцип, за яким слід діяти, але разом з тим її безпосереднє переживання підказує їй, що добре, а що погано. Тому, здійснюючи недозволені вчинки, вона зазвичай відчуває переживання сорому, каяття, іноді страху [21; 48].

Потреба у визнанні проявляється у прагненні дитини утвердитися у своїх моральних якостях: вона рефлексує, намагається проектувати свій вчинок на майбутні реакції інших людей, при цьому вона хоче, щоб люди відчували до неї подяку, визнавали та цінували її добрий вчинок. Дитина відчуває потребу, що не насичується, звертатися до дорослих за оцінкою результатів своєї діяльності та досягнень. І тут дуже важливо підтримати дитину самим батькам [20; 156].

Рівень особистісного розвитку визначається психічними новоутвореннями, що виступають як прояв дорослості. До них належать:

- довільність психічних процесів (як посилення вольової регуляції всіх психічних процесів);

- внутрішній план дій (як прогностична здатність, що виявляється в умінні планувати і виконувати дії "про себе");
- підпорядкування мотивів діяльності (як домінування мотиву "треба" над мотивом "хочу");
- рефлексія (як здатність аналізувати свої судження та вчинки з точки зору їх відповідності задуму та умовам діяльності);
- самосвідомість (як прояв нової внутрішньої позиції школяра) та її продукт – самооцінка.

Л. І. Божович вважає, що центральною регулюючою функцією самосвідомості є усвідомлення свого бажання та дії як способу здійснення цього бажання. Ця функція проявляється при формулюванні дитиною мети свого вчинку, здатності її зберегти та практично реалізувати. Вчинки та дії дітей цього віку можуть мотивуватися досить усвідомлено якоюсь із п'яти сфер:

1. Встановлення ефективної міжособистісної взаємодії;
2. Спілкування;
3. Діяльність;
4. Нормативне ставлення до дійсності;
5. Реально-практичне функціонування.

Найнижчий рівень усвідомлення себе виявляють діти з цінністю реально-практичного функціонування (виконання доручень, допомога дорослим), відповідно – найвищий рівень розвитку самосвідомості виявляють діти, мотивовані цінністю встановлення ефективної міжособистісної взаємодії. Слід працювати над усвідомленням дитиною її потреб, не заохочувати звичне функціонування-виконавство, привчати контролювати відповідність обраних засобів наміру, що реалізується [24; 89].

Показником розвитку самосвідомості є самооцінка (як уявлення та ставлення до себе). Діти бачать у собі багато якостей, їхні оцінки диференціюються, зростає психологічний словник. Їхня самооцінка вже не

"чорно-біла". У ній дитина підкреслює свою приналежність до певної групи, статі, показує свої конкретні індивідуальні відмінності. В учнівському класі можуть бути виділені діти зі стійкою адекватною, завищеною та заниженою самооцінками. Як правило, діти з адекватною самооцінкою товариські, мають почуття гумору, винахідливі, вибирають завдання відповідно до своїх можливостей, з інтересом і самостійно шукають помилки у своїх роботах, люблять "важкі" питання. Діти, що мають завищену самооцінку, характеризуються, як правило, зухвалою, зарозумілою поведінкою, негативним ставленням до успіхів однолітків. Вони важко піддаються "перебудові". Третя група дітей – із заниженою самооцінкою – малоактивні, невпевнені, схильні "йти в себе". У корекційній роботі з ними ефективний прийом "гарантованого успіху". Його суттю є організація діяльності з гарантованим позитивним результатом та заохочення дитини за цей результат. Через подібні ситуації у дитини формується мотивація успішності у діяльності, що знімає напруженість, страх, невпевненість.

Н. А. Менчинська вважає, що стабільний успіх стимулює розвиток особистісних якостей, які надалі "працюють" на формування адекватної самооцінки. Таким чином, самооцінка залежить від успіху, якого дитина досягає у спільній з однолітками діяльності, і, якщо забезпечити успіх дітям у значущій діяльності, це може призвести до зміни їхнього самосприйняття та позиції в цілому. Значною мірою на самооцінку впливає оцінка шкільної успішності, оскільки оцінка діяльності переноситься ними на особистість. Іншим важливим фактором самооцінки є входження до групи однолітків. Так, діти з добрим соціометричним статусом мають або адекватну, або занижену самооцінку, у "ізольованих" школярів, як правило, завищена самооцінка.

З віком самооцінка стає значно незалежнішою, самостійнішою. Причому оцінка своїх проявів в одному виді діяльності може відрізнятися від оцінки себе в іншому, наприклад, дитина може усвідомлювати, що вона співає добре, а от малює – погано. Критерії самооцінки залежать від

дорослих. Діти точніше оцінюють якості, які найчастіше оцінюються оточуючими. Самооцінка, що формується, є елементом "Я-концепції" молодшого школяра. У ній яскраво проявляються їхні уподобання та ціннісні уявлення, що стосуються індивідуально-психологічних якостей. Серед цінностей переважають гарна зовнішність, дружні риси. Але уявлення про себе швидше передбачають майбутню індивідуальність, ніж констатують її [24; 91].

У педагогічній літературі моральні якості визначають як моральні норми та принципи, що стали внутрішніми мотивами поведінки та визначають її звичні форми. Суть та зміст, яких полягає у забезпеченні вибору в ключових життєвих позиціях. Ланцюжок цих виборів і визначає динаміку актуалізації людської якості.

Проблема формування моральних якостей особистості досліджується у працях багатьох учених. Зокрема, О. В. Сухомлинського та О. Матвієнка. Моральні якості визначають суспільну спрямованість особистості. Щоб цим якостям надати дієвості, необхідно пов'язувати їх з вольовими якостями. У цьому випадку моральні якості надають вольовим зміст і спрямованість, а вольові надають моральним якостям дієвості. Саме так може бути сформована дієва мораль або морально-виховна воля - інтегративна якість, що поєднує в собі рівнозначні якості, які дозволяють реалізувати в житті цілеспрямовано стійку поведінку. Часто розвиток моральних та вольових якостей відбувається нерівномірно. Наявність такої нерівномірності пояснюється об'єктивними причинами. Адже норми поведінки засвоюються швидше, ніж набуття досвіду, який дотримується цих норм, правил.

Засвоєння суспільного досвіду моральної поведінки кожної особи є запорукою успіху у правильному вихованні всіх школярів. У цілому, моральний досвід поведінки становить один з найважливіших елементів моральної діяльності кожної людини, зокрема й учня.

Дитина не створює нового досвіду моральної поведінки, а засвоює той, який накопичений попередніми поколіннями, але засвоєння цього досвіду –

не пасивний процес, а активний, творчий. У моральний досвід постійно вносяться корективи та доповнення, тому він не завжди є кінцевим результатом відносин та взаємовідносин, а розвивається, перебуває в русі. У процесі формування морального досвіду слід враховувати цінність мотивів і корисність результатів поведінки, саму дію, її характер, тобто весь сукупний результат вчинку, поведінки.

Отже, необхідно говорити про морально-вольові якості, які виступають інтегрованим, ієрархічно побудованим комплексом, а процес виховання – його інтегративним виглядом. При цьому інтеграція постає як взаємозалежна єдність якостей, різних за поведінковою роллю, здатна привести до нової структури.

В. Гурін зазначає, що, проводячи угруповання моральних якостей, необхідно враховувати їхнє функціональне значення в поведінці, співвіднесення взаємодоповнюючих та збагачуючих один одного якостей [3].

Якості особистості – узагальнені властивості особистості, що включають такі структури: біологічно обумовлена підструктура (темперамент – сила, рухливість, врівноваженість; патологічні зміни); індивідуальні здібності (емоції – збудливість, стійкість, стеничність; уважність, пам'ять, кмітливість, критичність мислення, творча уява, воля – самовладання, наполегливість, дисциплінованість), здібності різних видів, спрямованість (трудова, професійна, комунікативна тощо), досвід (культура, професіоналізм), риси характеру (ініціативність, цілеспрямованість, колективізм, поступливість та ін.).

О. Матвієнко зазначає, що в якостях особистості поєднуються спадкові та набуті за життя складові. За їх співвідношенням у структурі особистості розрізняють чотири ієрархічні рівні-підструктури, які мають такі умовні назви:

1. Рівень темпераменту включає якості, найбільш зумовлені спадковістю; вони пов'язані з індивідуальними особливостями нервової системи людини.

2. Рівень особливостей психічних процесів утворюють якості, що характеризують індивідуальний характер відчуттів, сприйняття, уяви, уваги, пам'яті, мислення, почуттів, волі. Думкові логічні операції, звані методами розумових процесів, відіграють величезну роль у процесі навчання.

3. Рівень досвіду особистості. Сюди входять такі якості, як знання, уміння, навички, звички. У них виділяють ті, що формуються в процесі вивчення шкільних навчальних дисциплін – ЗУНі, та ті, що набуваються у трудовій, практичній діяльності – СДП.

4. Рівень спрямованості особистості поєднує соціальні за змістом якості, що визначають ставлення людини до навколишнього світу, які слугують спрямовуючою та регулюючою психологічною основою її поведінки: інтереси, погляди, переконання, соціальні установки, ціннісні орієнтації, морально-етичні принципи та світогляд. Спрямованість становить основу самоврядного механізму особистості.

Морально-етичні та естетичні погляди та властивості особистості разом із комплексом відповідних ЗУНів представляють сферу естетичних та моральних якостей.

Отже, у молодшому шкільному віці відбувається розвиток особистісних якостей не тільки в інтелектуальній, а й в емоційній, вольовій сферах, у спілкуванні з дорослими та однолітками. Джерелом емоцій у молодших школярів є навчальна та ігрова діяльність. Формуванню почуттів сприяють успіхи та невдачі в навчанні, взаємини в колективі, читання художньої літератури, сприйняття телепередач, фільмів, інтелектуальні ігри. До емоційної сфери належать переживання нового, здивування, сумнів, радість пізнання – основи формування пізнавальних інтересів, допитливості учнів. Колективні заняття сприяють розвитку моральних почуттів та формуванню таких рис характеру, як відповідальність, товарицькість.

1.2 Ситуативне завдання у навчальній діяльності молодшого школяра

У межах культурно-історичної школи Л. С. Виготського склалося розуміння людини як діяльної істоти, яка переслідує свої цілі, завдання, чітку поведінку та вчинки неможливо пояснити лише з погляду раціональності. В основі особистості лежить багатство зв'язків людини зі світом, що проявляється у предметній діяльності, спілкуванні, пізнанні. ЦентRALЬНОЮ категорією аналізу, що дає ключ до розуміння особистості, є категорія "діяльність".

Діяльність розглядається при цьому у структурному та функціональному аспектах. Структурний аспект передбачає з'ясування будови самої діяльності та визначення складових її елементів. Функціональний аспект концентрує увагу на тому, як здійснюється діяльність.

Однією із складових якості освіти є компетентність школяра у вирішенні реальних проблем та завдань, що виникають у життєвих ситуаціях. Сформована вона, можливо, лише в процесі вирішення проблем повсякденного життя, і в цьому плані величезний потенціал мають ситуативні завдання.

Ситуативні завдання дозволяють інтегрувати знання, здобуті в процесі вивчення різних предметів. При цьому вони можуть передбачати розширення освітнього простору дитини.

Вирішення ситуативних завдань, що базуються на залученні школярів до активного розв'язання навчальних проблем, тотожних реальним життєвим, дозволяє школяру опанувати вміння швидко орієнтуватися в різноманітній інформації, самостійно і швидко відшукувати необхідні для вирішення проблеми відомості і, нарешті, навчитися активно, творчо користуватися своїми знаннями.

Ситуативні завдання – це завдання, що дозволяють учню освоювати інтелектуальні операції послідовно в процесі роботи з інформацією: ознайомлення – розуміння – застосування – аналіз – синтез – оцінка.

Специфіка ситуативного завдання полягає в тому, що воно має яскраво виражений практико-орієнтований характер, але для його вирішення необхідне конкретне предметне знання. Найчастіше потрібне знання кількох навчальних предметів. Крім цього, таке завдання має не традиційний номер, а гарну назву, що відображає її зміст. Обов'язковим елементом завдання є проблемне питання, яке має бути сформульоване таким чином, щоб учневі захотілося знайти на нього відповідь.

Ситуативні завдання близькі до проблемних та спрямовані на виявлення та усвідомлення способу діяльності. При вирішенні ситуаційної задачі вчитель та учні переслідують різні цілі: для учнів – знайти рішення, що відповідає даній ситуації; для вчителя – освоєння учнями способу діяльності та усвідомлення його сутності.

Модель ситуаційного завдання

1. Назва завдання.
2. Особистісно значуще пізнавальне питання.
3. Інформація з цього питання, подана у різноманітному вигляді (текст, таблиця, графік, статистичні дані тощо).
4. Завдання працювати з даною інформацією.

Вирішення ситуаційних завдань може сприяти розвитку навичок самоорганізації діяльності, формуванню вміння пояснювати явища дійсності, розвитку здатності орієнтуватися у світі цінностей, підвищенню рівня функціональної грамотності, формуванню ключових компетентностей, підготовці до професійного вибору, орієнтації у ключових проблемах сучасного життя. У всіх випадках вирішення ситуаційних завдань буде спрямоване на досягнення метапредметних результатів [7; 89].

Б. Блум вважає, що використання ситуаційних завдань в освітньому процесі дозволяє:

- Розвинути мотивацію учнів до пізнання навколишнього світу, освоєння соціокультурного середовища;
- Актуалізувати предметні знання з метою вирішення особистісно значущих проблем на діяльнісній основі;
- Виробляти партнерські відносини між учнями та педагогами.

Методика розробки ситуаційних завдань

- Перший підхід – побудова задачі на основі відповідних питань підручника.
- Другий підхід заснований на виділених типах практико-орієнтованих завдань, які необхідно навчитися вирішувати кожному учневі.
- Третій підхід ґрунтується на проблемах реального життя, пізнавальна база вирішення яких закладається у відповідних навчальних дисциплінах.
- Четвертий підхід обумовлений необхідністю відпрацювання предметних знань і вмінь, але не на абстрактному навчальному матеріалі, а на матеріалі, значущому для учня.

Ситуаційні завдання спрямовані на формування найбільш універсальних способів роботи з інформацією. Більшість дослідників виділяють наступний набір універсалій: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація, впізнавання, вибір, складання, комбінування, перестановка, перетворення, уніфікація, структурування, побудова, варіанти аналогії.

На основі таксономії цілей за К. Блумом Л. С. Ілюшин розробив конструктор завдань, що дозволяє створювати завдання різного рівня складності, у тому числі завдання, що передбачають створення певного продукту, завдання, що передбачають залучення знань із кількох навчальних предметів [7; 120].

Ситуаційні завдання, вирішення яких полягає у визначенні способу діяльності в тій чи іншій ситуації. Структура ситуаційного завдання містить всю ту надмірну інформацію, яка необхідна для того, щоб підготувати

людину до успішного життя в інформаційному суспільстві. Навчання учнів вирішенню проблем передбачає освоєння універсальних способів діяльності, застосовних у різних ситуаціях. Ситуаційне завдання є описом конкретної ситуації, більш-менш типової для певного виду діяльності. Зміст ситуаційного завдання, зазвичай, визначається потребами та інтересами конкретної групи учнів, орієнтовано на наявний культурний досвід і дає можливість творчо освоювати новий досвід. Цей зміст включає опис умов діяльності та бажаного результату. Розв'язання задачі полягає у визначенні способу діяльності [8].

Л. С. Ілюшин вважає, що проектування ситуаційних завдань здійснюється як на навчальному, так і на позанавчальному матеріалі. Логіка побудови завдань передбачає:

- формулювання особистісно значущого питання, яке допоможе учневі переконатися у необхідності цього знання;
- підбір текстів (це можуть бути прості тексти, в яких інформація задана як в явному, так і неявному вигляді; це можуть бути складні тексти; це можуть бути тексти різних видів і жанрів: уривки з художніх творів, біографії, тексти розважального характеру, особисті листи, документи, статті з газет і журналів, ділові інструкції; різні форми подання інформації: діаграми, карти, малюнки, карти, таблиці, графіки та ін.);
- наявність запитань та завдань до текстів, які мають проблемний характер, передбачають узагальнення інформації, співвіднесення змісту тексту зі своїм життєвим досвідом та орієнтовані на отримання продукту, наприклад, розробку проєкту.

Л. С. Ілюшин вважає, що важливою умовою є різноманітний характер завдань, що дозволяє учням не стільки відтворювати знання, скільки оцінити подану інформацію, сформулювати гіпотези, зробити висновки, висловити свою точку зору, припустити різні варіанти рішень, використовувати наявні знання для вирішення завдання.

Специфічними рисами ситуаційних завдань є спрямованість на виявлення та усвідомлення способу діяльності, множинність допустимих рішень, можливість використання на різних етапах навчального процесу.

У всіх випадках вирішення ситуаційних завдань спрямоване на досягнення освітніх результатів, що виходять за рамки навчального предмета та застосовуються у різних видах діяльності. Ситуаційні завдання можна застосовувати у навчальних предметах будь-якого типу і використовувати для школярів будь-якого віку, при цьому вони відрізняються характером проблем, які необхідно вирішити.

Для розробки завдань можна використовувати конструктор завдань, розроблений Л. С. Ілюшиним. Цей конструктор є набором ключових фраз, своєрідних кліше завдань, які пропонуються учням на різних етапах освоєння певної інформації: ознайомлення, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінка [9; 86].

Вирішення ситуативних завдань може сприяти розвитку навичок самоорганізації діяльності, формуванню вміння пояснювати явища дійсності, розвитку здатності орієнтуватися у світі цінностей, підвищенню рівня функціональної грамотності, формуванню ключових компетентностей, підготовці до професійного вибору, орієнтації у ключових проблемах сучасного життя. У всіх випадках вирішення ситуаційних завдань буде спрямоване на досягнення міжпредметних результатів.

Вирішення багатьох ситуативних завдань пов'язане з аналізом конкретних ситуацій, що відображають зміни, які відбуваються в суспільстві. Ці ситуації можуть бути новими не тільки для учня, а й для вчителя, що змінює характер відносин між учителем та учнем. У звичайній навчальній практиці вчитель "знає", а учні "не знають". При вирішенні ситуативного завдання вчитель та учні виступають як рівноправні партнери, які разом навчаються вирішувати проблеми. Таким чином, можливості ситуативних завдань полягають у сприянні зміні відносин "вчитель - учень" у напрямку їх

рівноправної взаємодії, коли вчитель виступає не як джерело правильної відповіді, а як дорослий, що допомагає.

Через свою міжпредметність, інтегративність ситуативні завдання сприяють систематизації предметних знань на діяльнісній практико-орієнтованій основі, коли учні, освоюючи універсальні способи діяльності, вирішують особистісно значущі проблеми з використанням предметних знань. Ситуативні завдання можуть виступати як ресурс розвитку мотивації учнів до пізнавальної діяльності.

Процес вирішення ситуативного завдання завжди передбачає "вихід" учня за рамки навчального процесу, у простір соціальної практики, що дозволяє ситуативному завданню стати інструментом організації соціальної практики учнів (вихід на розробку соціальних проєктів).

Проблема в освітньому процесі - це усвідомлення учнем неможливості в даній ситуації вирішити протиріччя (або складне утруднення) засобами наявного досвіду і знань. Виявлення учнем суперечливості у проблемному завданні, продуктивній задачі призводить до переживання учнем стану інтелектуальної скрути та усвідомлення недостатності раніше засвоєних знань. В учня виникає суб'єктивна потреба у нових знаннях. Усвідомивши недостатність раніше засвоєних знань і переживши стан інтелектуальної скрути, учень будує попередні гіпотези щодо способу вирішення проблемної ситуації. Перевірка гіпотез призводить учня до того, що проблемна ситуація для учня стає проблемою (і відповідно, завданням продуктивного типу), або перетворюється на репродуктивну задачу, яку потрібно вирішити шляхом перетворення певних умов.

Ситуативні завдання спрямовані на формування найбільш універсальних способів роботи з інформацією. Більшість дослідників виділяють наступний набір універсалій: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація, впізнавання, вибір, складання, комбінування, перестановка, перетворення, уніфікація, структурування, побудова, варіанти аналогії.

На основі таксономії цілей за К. Блумом Л. С. Ілюшин розробив конструктор завдань, що дозволяє створювати завдання різного рівня складності, у тому числі завдання, що передбачають створення певного продукту, завдання, що передбачають залучення знань із кількох навчальних предметів [10; 59].

Таким чином, використання ситуативних завдань у навчальній діяльності дозволяє:

- розвинути мотивацію учнів до пізнання навколишнього світу, освоєння соціокультурного середовища;
- актуалізувати предметні знання з метою вирішення особистісно значущих проблем на діяльнісній основі;
- сформувати предметні та метапредметні освітні результати;
- виробити партнерські відносини між учнями та педагогами;
- наповнити портфоліо учня та вчителя, відповідно розвиваючи учня та підвищуючи рівень професійної компетентності вчителя.

1.3 Ситуативне завдання як засіб формування особистісних якостей молодшого школяра

Ситуативні завдання спрямовані на систему знань, умінь і якостей, або на набуття знань, умінь і якостей, або ж на їх розвиток, або корекцію. У той же час педагогічний аналіз залучених ситуативних педагогічних завдань дає викладачеві досить точну інформацію про їхні професійні якості, знання, вміння, а також про деякі індивідуальні особливості.

Л. С. Ілюшин вважає, що застосування ситуативних завдань під час уроку дає вчителю можливість зробити заняття яскравішим і захопливішим. На початку уроку ситуативні завдання допоможуть згадати попередній матеріал. Наприкінці їх застосування дає вчителю можливість побачити, наскільки учні засвоїли матеріал, якою мірою вони можуть робити логічні висновки, виділяти загальне та часткове.

У той же час ситуативні завдання можуть використовуватися як засіб виховання чи навчання. Так, ми розглядаємо ситуативне завдання як засіб формування особистісних якостей молодшого школяра. Розробляючи спеціальні ситуативні завдання та включаючи їх в освітній процес, вчитель може цілеспрямовано використовувати їх як засіб. Розроблені завдання тематично змістовно наповнені та спрямовані на формування особистісних якостей молодшого школяра. Наявність даної системи дозволяє молодшим школярам отримувати нові знання про спілкування, організовувати спілкування в заданих ситуаціях, швидко орієнтуватися та знаходити вихід із скрутних ситуацій [10; 53].

Проблемна ситуація - це інтелектуальне утруднення людини, що виникає у разі, коли вона не знає, як пояснити явище, що виникло, факт, процес дійсності, не може досягти мети відомим їй способом дії. Це спонукає людину шукати новий спосіб пояснення чи спосіб дії. Проблемна ситуація є закономірністю продуктивної, пізнавальної творчої діяльності. Вона спонукає початок мислення, активну розумову діяльність, яка протікає у процесі постановки та вирішення проблеми.

Л. С. Ілюшин вважає, що пізнавальна потреба виникає в людини в тому випадку, коли вона не може досягти мети за допомогою відомих їй способів дії, знань. Ця ситуація і називається проблемною. Саме проблемна ситуація допомагає викликати пізнавальну потребу учня, дати йому необхідну спрямованість думки і тим самим створити внутрішні умови засвоєння нового матеріалу, забезпечити можливість управління з боку педагога.

Проблемна ситуація стимулює розумову діяльність учня у процесі навчання.

Проблемна ситуація - центральна ланка проблемного навчання, за допомогою якої прокидається думка, пізнавальна потреба, активізується мислення, створюються умови для формування правильних узагальнень.

Питання ролі проблемної ситуації стало розглядатися, передусім, психологами у зв'язку з завданнями активізації розумової діяльності учнів.

Наприклад, Д. Н. Богоявленський та Н. А. Менчинська стверджували, що для пробудження думки важливим є виникнення проблемної ситуації, тому що без неї нове завдання не в змозі активізувати мислення. "Проблемна ситуація" є основним засобом активізації пізнавальної діяльності учнів та управління процесом засвоєння нових знань [10; 55].

Створення проблемних ситуацій, що визначають початковий момент мислення, є необхідною умовою організації процесу навчання, що сприяє розвитку продуктивного мислення дітей, їхніх творчих здібностей.

Що ж включає проблемна ситуація? Які її основні елементи? У ролі одного з головних компонентів проблемної ситуації психологи виділяють невідоме, що розкривається у проблемній ситуації. Тому, щоб створити проблемну ситуацію, зазначає А. М. Матюшкін, потрібно поставити дитину перед необхідністю виконання такого завдання, при якому знання, що підлягають засвоєнню, займатимуть місце невідомого [12; 89].

Вже факт зіткнення з утрудненням, неможливістю розв'язати запропоноване завдання за допомогою наявних знань та способів народжує потребу в новому знанні. Ця потреба є основною умовою виникнення проблемної ситуації та одним із головних її компонентів.

Як ще один компонент проблемної ситуації виділяють можливості учня в аналізі умов поставленого завдання та засвоєнні нового знання.

А. М. Матюшкін зазначає: чим більшими можливостями володіє учень, тим більш загальні відносини можуть бути представлені у невідомому. І чим менші ці можливості, тим менш загальні відносини можуть бути розкриті учнями під час пошуку невідомого в проблемній ситуації [12; 90].

Таким чином, до психологічної структури проблемної ситуації входять такі три компоненти: невідоме (недосягнуте значення або спосіб дії), пізнавальна потреба, що спонукає людину до інтелектуальної діяльності, та інтелектуальні можливості людини, що включають її творчі здібності та минулий досвід.

Психологи встановили, що ядром проблемних ситуацій має бути якась значуща для людини неузгодженість, протиріччя. Протиріччя – основна ланка проблемних ситуацій.

Дослідження показують, що сама проблемна ситуація створює певний емоційний (піднесений) настрій учнів. Створюючи проблемні ситуації, вчитель має шукати і прийоми засвоєння мотивів навчання, пізнавального інтересу учнів до проблеми. Збудження пізнавального інтересу може бути попереднім чи одночасним зі створенням ситуації, або зазначені два способи самі можуть бути і способами створення проблемних ситуацій [12; 92].

Завдання стає проблемним, якщо воно має пізнавальний, а не закріплювальний, тренувальний характер. Усе це визначає характер проблемного навчання як розвиваючого. Якщо використати термінологію Л. С. Виготського, то проблемна ситуація може перебувати в "зоні найближчого розвитку", коли учень може вирішити її лише на межі своїх можливостей, за максимальної активації свого інтелектуального, творчого та мотиваційного потенціалу. М. І. Махмутов визначає проблемну ситуацію як інтелектуальне утруднення людини, що виникає у разі, коли вона не знає, як пояснити явище, факт, процес дійсності, не може досягти мети відомим їй способом, що спонукає людину шукати новий спосіб пояснення або спосіб дії.

Тому проблемною можна назвати ту ситуацію, коли учень не може пояснити собі об'єктивно виникаюче протиріччя, не може дати відповіді на об'єктивно виникаючі питання, оскільки ні наявні знання, ні інформація, що міститься в проблемній ситуації, не містять ні відповідей, ні методів їх знаходження. З погляду психології це і є передумовою для появи розумової активності з виявлення та вирішення проблем. При цьому, як уже зазначалося, проблемна ситуація матиме дидактичний характер, тільки якщо вона знаходиться в зоні найближчого розвитку, тобто, створюючи значні труднощі, все ж таки об'єктивно може бути вирішена учнями.

Проблемні ситуації зазвичай класифікуються за різними критеріями: за спрямованістю на пошук нових знань або способів дії, виявлення можливості

застосування відомих знань і способів у нових умовах тощо; за рівнем проблемності в залежності від того, наскільки гостро виражені протиріччя; за дисциплінами і предметами, в яких допустиме застосування тих чи інших проблемних ситуацій тощо. Найбільш функціональною та поширеною є поділ проблемних ситуацій за характером змістовної сторони протиріччя на чотири типи, які, на думку М. І. Махмутова, є спільними для всіх навчальних предметів:

Недостатність колишніх знань учнів для пояснення нового факту, колишніх умінь для вирішення нового завдання.

Необхідність використовувати раніше засвоєні знання та (або) вміння, навички у принципово нових практичних умовах.

Наявність протиріччя між теоретично можливим шляхом вирішення задачі та практичною нездійсненністю обраного способу.

Наявність протиріччя між практично досягнутим результатом виконання навчального завдання та відсутністю в учнів знань для його теоретичного обґрунтування.

Джон Дьюї, який вважається основоположником американської педагогіки та одним із ідеологів популяризації проблемного навчання, пропонував різні способи створення проблемних ситуацій: підведення дітей до протиріччя та пропозиція їм самим знайти рішення; зіткнення з протиріччям у практичній діяльності; виклад різних точок зору на те саме питання; пропозиція розглянути явище з різних позицій; спонукання робити порівняння, узагальнення, висновки.

У сучасній теорії проблемного навчання виділяється десять дидактичних способів створення проблемних ситуацій, які можуть бути взяті педагогом за основу створення варіативної програми проблемного навчання:

1. Заохочення учнів до теоретичного пояснення явищ, фактів, зовнішньої невідповідності між ними.

2. Використання ситуацій, що виникають при виконанні учнями навчальних завдань, а також у процесі їхньої звичайної життєдіяльності, тобто проблемних ситуацій, які виникають на практиці.

3. Пошук нових шляхів практичного застосування учнями того чи іншого досліджуваного явища, факту, елемента знань, навички чи вміння.

4. Сприяння учням в аналізі фактів та явищ дійсності, що породжують протиріччя між життєвими (побутовими) уявленнями та науковими поняттями про них.

5. Висунення припущень (гіпотез), формулювання висновків та їх дослідна перевірка.

6. Сприяння учням у порівнянні, зіставленні та протиставленні фактів, явищ, теорій, що породжують проблемні ситуації.

7. Сприяння учням у попередньому узагальненні нових фактів з урахуванням наявних знань, що сприяє ілюстрації недостатності останніх для пояснення всіх особливостей узагальнюваних фактів.

8. Ознайомлення учнів із фактами, які призвели історію науки до постановки наукових проблем.

9. Організація міжпредметних зв'язків з метою розширити діапазон можливих проблемних ситуацій.

10. Варіювання, переформулювання завдань та питань.

Для досягнення максимальної ефективності навчального процесу постановка проблемних завдань має здійснюватись з урахуванням основних логічних та дидактичних правил: відділення невідомого від відомого, локалізації (обмеження) невідомого, наявності у формулюванні проблеми невизначеності, визначення можливих умов для успішного вирішення тощо. Необхідно враховувати психологічні особливості засвоєння матеріалу, рівень підготовки учнів, їхні мотиваційні критерії. У зв'язку з цим можна сформулювати такі правила створення проблемних ситуацій:

По-перше, проблемні ситуації обов'язково повинні містити посильне пізнавальне утруднення. Розв'язання задачі, що не містить пізнавального

утруднення, сприяє лише репродуктивному мисленню і не дозволяє досягати цілей, які ставить перед собою проблемне навчання. З іншого боку, проблемна ситуація, що має надмірну для учнів складність, не має суттєвих позитивних наслідків для їхнього розвитку, у перспективі знижує їхню самостійність та призводить до демотивації учнів.

По-друге, хоча проблемна ситуація має абстрактну цінність - у розвитку творчих здібностей учнів, але найкращим варіантом є поєднання з матеріальним розвитком: засвоєнням нових знань, умінь, навичок. З одного боку, це слугує безпосередньо освітнім цілям, з іншого боку, сприяє мотивації учнів, які усвідомлюють, що їхні зусилля в результаті отримали певний вираз, більш відчутний, ніж підвищення творчого потенціалу.

І по-третє, проблемна ситуація має викликати інтерес учнів своєю незвичністю, несподіванкою, нестандартністю. Такі позитивні емоції, як здивування, інтерес є сприятливим підґрунтям для навчання. Одним із найдоступніших та ефективних методів досягнення цього ефекту є максимальне акцентування протиріч: як дійсних, так і уявних і навіть спеціально організованих викладачем з єдиною метою більшої ефектності проблемної ситуації [26; 103].

Отже, ситуативні завдання спрямовані на формування особистісних якостей молодшого школяра. Від розвитку особистісних якостей залежить успіх та інтерес учнів.

Висновки до розділу 1

Особистість як соціально-психологічне явище є об'єктом дослідження філософії, психології, педагогіки, соціології. Кожна наука розглядає особистість під своїм кутом зору, проте спільним залишається те, що особистість – це людина як активний суб'єкт життєдіяльності, спроможна свідомо регулювати свою поведінку, діяльність і розвиток.

Формування особистості – це складний, багатогранний процес соціалізації та виховання, у якому дитина засвоює соціальні норми, моральні цінності, усвідомлює себе як суб'єкта діяльності, спілкування, пізнання. Особистість формується в постійному процесі взаємодії з соціальним середовищем.

Важливою особливістю молодшого шкільного віку (6–11 років) є стрімкий розвиток самосвідомості, рефлексії, самооцінки. Діти цього віку активно засвоюють моральні норми, виявляють чітке прагнення до соціального визнання, оцінювання їхніх дій з боку дорослих і однолітків. У цьому віці формується здатність до внутрішнього контролю поведінки.

Одним з основних чинників розвитку особистості є провідна діяльність, якою у молодшому шкільному віці виступає навчання. Саме через навчальну діяльність дитина опановує нові форми поведінки, розвиває пізнавальну активність, виробляє вольові якості та поступово переходить від зовнішньої до внутрішньої регуляції діяльності.

Формування моральних якостей молодшого школяра безпосередньо пов'язане з розвитком емоційної сфери, переживань і моральних почуттів. Почуття сорому, гордості, відповідальності, співчуття стають регуляторами поведінки. Однак моральні норми засвоюються лише за умови емоційного залучення дитини, коли вона переживає їх як особистісно значущі.

Значущу роль у становленні особистості відіграє розвиток самосвідомості, зокрема формування адекватної самооцінки. Самооцінка

молодшого школяра перебуває у процесі формування, часто залежить від оцінок дорослих і соціального статусу в колективі. Корекційна робота зі заниженою чи завищеною самооцінкою потребує спеціальної педагогічної підтримки.

Психічними новоутвореннями молодшого шкільного віку, що свідчать про розвиток особистості, є: довільність психічних процесів, розвиток внутрішнього плану дій, здатність до рефлексії, зростання самосвідомості, підпорядкування мотивів діяльності. Ці новоутворення є основою для переходу дитини на новий рівень особистісного розвитку.

Для повноцінного розвитку особистості необхідною є єдність педагогічного впливу школи й родини. Особливої уваги потребує створення ситуацій успіху, які сприяють формуванню адекватної самооцінки, підвищенню впевненості у собі, формуванню позитивного «Я-образу».

Моральні якості стають дієвими лише тоді, коли поєднуються з вольовими якостями. Саме тоді вони починають регулювати поведінку дитини не лише на рівні знання норм, а й на рівні внутрішнього переконання та звички діяти морально.

Ситуативне завдання виступає дієвим інструментом навчальної діяльності, що забезпечує перехід від знання до діяльності. Воно дозволяє учневі застосовувати набуті знання у практично значущих умовах, формуючи навички аналізу, синтезу, оцінки й адаптації інформації до нових обставин.

Теоретичне підґрунтя використання ситуативних завдань закладене у культурно-історичній концепції Л. С. Виготського, де центральною категорією розвитку особистості є діяльність, що розкриває зв'язки людини зі світом через розв'язання життєвих задач.

Методологічна база створення ситуативних завдань передбачає опору на структурні та функціональні характеристики діяльності, а також на педагогічні принципи, що спрямовані на розвиток метапредметних, ключових та життєвих компетентностей.

Особливістю ситуативного завдання є його практико-орієнтований

характер, наявність проблемного питання, інтеграція знань з кількох предметних галузей і робота з різними видами інформації (тексти, діаграми, графіки тощо).

Використання ситуативних завдань сприяє розвитку універсальних пізнавальних дій (аналіз, синтез, класифікація, узагальнення, моделювання), а також формуванню здатності до самостійного мислення, аргументованої оцінки й творчого застосування знань.

Розв'язання ситуативних завдань стимулює в учнів мотивацію до навчання, формує потребу в здобутті нових знань, сприяє появі інтелектуального утруднення, що є важливою умовою внутрішньої активності учня та засобом глибокого пізнання.

Освітня цінність ситуативних завдань полягає в їх здатності формувати не лише предметні, а й метапредметні результати, що важливо для сучасної компетентнісної освіти: функціональна грамотність, соціальна адаптованість, критичне мислення, готовність до вирішення проблем.

Соціально-педагогічний ефект ситуативних завдань виявляється у зміні взаємодії "вчитель – учень": від традиційної авторитарної моделі – до партнерства та співтворчості, коли вчитель виконує роль фасилітатора навчального процесу.

Ситуативні завдання є ефективним засобом реалізації діяльнісного підходу в освіті, який забезпечує зв'язок навчання з реальним життям, формує у молодших школярів уявлення про життєві проблеми та способи їх вирішення.

Конструктори ситуативних завдань, зокрема розроблені Л. С. Ілюшиним на основі таксономії цілей Б. Блума, дозволяють варіативно проектувати завдання різних рівнів складності, що відповідають віковим, пізнавальним і емоційним особливостям молодших школярів.

Ситуативні завдання як педагогічний інструмент мають багатовекторне призначення: вони спрямовані не лише на засвоєння знань та розвиток умінь, але й на формування, розвиток і корекцію особистісних якостей молодших

школярів. Завдяки цілеспрямованому застосуванню таких завдань у навчальному процесі, учитель здатний активно впливати на формування особистості дитини.

Особливе місце серед ситуативних завдань займають проблемні ситуації, які виступають джерелом інтелектуального утруднення, стимулюють мислення та активізують пізнавальну діяльність учнів. Саме завдяки таким завданням учні опановують не лише нові знання, але й навчаються шукати нестандартні рішення, що розвиває їхню креативність, логічне мислення та здатність до аналізу.

Формування особистісних якостей учнів молодшого шкільного віку відбувається через моделювання життєвих ситуацій, в яких учень має проявити самостійність, відповідальність, доброзичливість, рішучість, критичне мислення та інші ключові риси. Ситуативні завдання дають змогу зробити це у доступній і захопливій формі, наближеній до реальних обставин.

Проблемне навчання, засноване на використанні ситуативних завдань, сприяє створенню внутрішніх умов для засвоєння нового матеріалу, формуванню пізнавального інтересу, мотивації та забезпечує активну участь учнів у навчальному процесі. Це формує важливі особистісні риси: самостійність, наполегливість, відповідальність.

Психологічна структура проблемної ситуації включає три основні компоненти: наявність «невідомого», яке потребує відкриття; пізнавальну потребу, що спонукає до пошуку рішення; та інтелектуальні можливості учня. Співвідношення цих елементів з урахуванням зони найближчого розвитку гарантує дидактичну доцільність завдання.

Ефективність ситуативних завдань значною мірою залежить від відповідності рівню підготовки школярів, мотивації, інтересів, їх емоційного стану. Завдання мають бути доступними, викликати позитивну емоційну реакцію, базуватися на протиріччях, нестандартності й мати практичну значущість для учнів.

Ситуативні завдання виступають важливим виховним інструментом, оскільки сприяють засвоєнню норм соціальної поведінки, вчать орієнтуватися в моральних дилемах, розв'язувати конфлікти, співпрацювати, що є фундаментом для соціалізації та формування ціннісних орієнтацій.

Застосування ситуативних завдань у початковій школі є одним із найефективніших способів особистісного розвитку, оскільки поєднує розвиток когнітивної, емоційної та соціальної сфер. В умовах сучасної освіти це відповідає вимогам компетентнісного підходу.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ СИТУАЦІЙНИХ ЗАВДАНЬ

2.1 Методи дослідження особистісних якостей молодших школярів

Відповідно до мети та гіпотези випускної кваліфікаційної роботи було проведено дослідження особистісних якостей серед учнів 3-А класу ЗОШ №150 у кількості 24 осіб (15 хлопчиків, 9 дівчаток).

Мета дослідження: виявити рівень сформованості особистісних якостей молодших школярів.

Дослідження було проведено за допомогою таких методів: спостереження у природних умовах, бесіда, тести, аналіз продуктів діяльності, ситуативні завдання, методи статистичної обробки.

- Спостереження - організоване, цілеспрямоване, фіксоване сприйняття психічних явищ з метою їх вивчення в певних умовах.
- Бесіда - метод вивчення особистості, її мотивів, почуттів, мислення, намірів, розуміння завдань.
- Аналіз продуктів діяльності - це спосіб вивчення особистості, що дозволяє опосередковано вивчати її психологічні особливості за практичними результатами (продуктами) діяльності.
- Тест - стандартизоване, часто обмежене у часі випробування, призначене для встановлення кількісних (і якісних) індивідуально-психологічних відмінностей.

Для того, щоб з'ясувати усвідомлення дітьми моральних норм, були використані такі методики, як "Що таке добре, а що таке погано", "Закінчи історію", "Як чинити". Ці методики було взято з практикуму з вікової психології авторки Головей Л. А.

Одним із важливих аспектів аналізу для нас було виявлення впливу ситуативних завдань на формування моральних якостей.

Тестова методика № 1. "Що таке добре і що таке погано"

Ця методика дозволяє виявити ступінь сформованості понять про моральні якості. Учнів просять навести приклади: зла, зробленого іншими; доброї справи; справедливого вчинку тощо. Пропонується якісна обробка результатів за трибальною системою:

- Якщо у дитини сформовано неправильне уявлення про дане поняття, то вона отримує 1 бал.
- Якщо уявлення про моральне поняття правильне, але недостатньо чітке та повне, то надається 2 бали.
- Три бали - показник того, що сформовано повне та чітке уявлення про моральне поняття [16; 102].

Ця методика дала нам можливість виявити ступінь сформованості понять про моральні якості. Результати ми зобразили на Діаграмі № 1.

Проведене дослідження показало, що тільки у 8% учнів сформовано високі уявлення про моральні якості, у 51% учнів сформовано середні уявлення про моральні якості, а у 41% - низький рівень сформованості, що відображено на Діаграмі №1.

Тестова методика № 2. "Закінчи історію"

Метою зазначеної методики є вивчення таких моральних норм, представлених у шкалах: доброта – агресивність, працьовитість – лінь, правдивість – брехливість. Обрані якості є найбільш знайомими та доступними для розуміння дітьми, оскільки з ними їх знайомлять, починаючи з дошкільного віку.

Дослідження проводилось індивідуально. Дитині казали: "Я розповідатиму тобі історії, а ти їх закінчиш".

Історія 1. У дівчинки з кошика на дорогу розсипалися іграшки. Поруч стояв хлопчик. Він підійшов до дівчинки і сказав... Що сказав хлопчик? Чому? Як вчинив хлопчик? Чому?

Історія 2. Діти будували місто. Оля не захотіла грати, вона стояла поруч і дивилася, як грають інші. До дітей підійшла вихователька і сказала:

"Ми зараз вечерятимемо. Настав час складати кубики в коробку. Попросіть Олю допомогти вам". Тоді Оля відповіла... Що відповіла Оля? Чому? Як вчинила Оля? Чому?

Обробка результатів:

1 бал – дитина не може оцінити вчинок героїв історій;

2 бали – дитина оцінює поведінку героїв історій як позитивну чи негативну (правильну чи неправильну, хорошу чи погану), але оцінку не мотивує і моральну норму не формулює;

3 бали – дитина називає моральну норму, правильно оцінює поведінку героїв історій, але не мотивує свою оцінку;

4 бали – дитина називає моральну норму, правильно оцінює поведінку героїв та мотивує свою оцінку [17; 49].

На діаграмі № 2 представлені результати методики "Закінчи історію". Проведене дослідження показало, що у 29% учнів сформовані високі уявлення про моральні норми, у 42% учнів сформовані середні уявлення про моральні норми, а у 29% - низький рівень сформованості, що відображено на діаграмі №2.

Тестова методика №3 "Як чинити?"

Ця методика використовується для виявлення ставлення піддослідних до моральних норм. Дитині пропонується уявити задану ситуацію і повідомити, як би вона поводитися в ній.

Ситуація 1. Під час перерви один із твоїх однокласників розбив вікно. Ти це бачив. Він не зізнався. Що ти скажеш? Чому?

Ситуація 2. Однокласники змовилися зірвати урок. Як ти вчиниш? Чому?

Обробка та інтерпретація результатів:

1 бал – дитина не має чітких моральних орієнтирів; ставлення до моральних норм нестійке; неправильно пояснює вчинки (вони не відповідають тим якостям, які вона називає), емоційні реакції неадекватні або відсутні.

2 бали – моральні орієнтири існують, оцінки вчинків та емоційні реакції адекватні, але ставлення до моральних норм ще недостатньо стійке, пасивне; емоційні реакції неадекватні.

3 бали – моральні орієнтири існують, оцінки вчинків та емоційні реакції адекватні, але ставлення до моральних норм ще мало стійке.

4 бали – дитина доводить свій вибір моральними установками; емоційні реакції адекватні, ставлення до моральних норм активне та стійке.

У результаті проведеного дослідження було виявлено, що більшість учнів мають середній рівень сформованості моральних якостей.

Проведене дослідження показало, що у 13% учнів сформовані високі уявлення про моральні якості, у 50% учнів сформовані середні уявлення про моральні якості, а в 37% слабо сформовані.

Таким чином, проведене дослідження показало, що моральні поняття та якості у учнів тільки формуються і необхідна системна та цілеспрямована робота вчителя щодо їх формування.

2.2 Форми, методи і засоби формування особистісних якостей молодших школярів

Методи морального виховання та формування особистісних якостей є своєрідним інструментом у руках вчителя та вихователя. Вони виконують функції організації процесу морального розвитку та вдосконалення особистості, а також управління цим процесом. За допомогою методів морального виховання здійснюється цілеспрямований вплив на учнів, організується та спрямовується їхня життєдіяльність, збагачується їхній моральний досвід [18; 49].

Прискорення та поглиблення морального формування особистості значною мірою залежить від того, наскільки вчитель володіє знаннями про специфічні функції та призначення методів виховання, а також від його вміння визначати та створювати оптимальні умови для їх використання.

Реалізація цього положення на практиці виховання школярів потребує динамічності, співвідношення та взаємодії методів, збагачення їх новими складовими частинами. При цьому життєво необхідним є вплив на інтелектуальну, емоційну та вольову сфери учнів. Усі ці види впливу становлять основні компоненти процесу морального виховання [19; 9].

Вибір методів морального виховання багато в чому залежить від віку учнів та їхнього життєвого досвіду.

Характер методів морального виховання змінюється залежно від розвитку дитячого колективу. Важливо у своїх вимогах спиратися на думку школярів, радитися з ними.

У своїй роботі я використовувала такі форми та методи, як: уроки, бесіди з дитиною, проведення позакласної роботи (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Форми та методи роботи з молодшими школярами

Форми та методи	Зміст
1	2
1. Бесіда	- "Добро в житті людей": Обговорення важливості добра та його проявів у повсякденному житті.- "Добрі та недобрі справи": Аналіз конкретних вчинків, їхнього впливу на оточення та власні почуття.
2. Ситуативні завдання	- "Як відповісти на обман?": Розбір ситуацій, пов'язаних з обманом, та пошук конструктивних шляхів реагування.- "Закінчи історію": Завершення незакінчених історій з моральним підтекстом, що спонукає до роздумів про правильність вчинків.- "Що таке добре, а що таке погано": Визначення та обговорення моральних категорій на прикладах з життя.- "Фея байдужості, країна надії": Розгляд проблем байдужості та важливості емпатії, розвиток почуття надії та віри в краще.- "Я не можу, у мене нічого не вийде": Робота з негативними установками, формування віри у власні сили та наполегливості.- "Вічно вона до мене причіпається":

Продовження табл. 2.1

1	2
	Розбір конфліктних ситуацій з однолітками, навчання толерантності та пошуку компромісів.- "Я не можу всидіти на місці": Обговорення проблеми самоконтролю та імпульсивності, пошук шляхів розвитку зосередженості.- "Я поганий, я боюся зробити щось не так": Робота з низькою самооцінкою, формування адекватного сприйняття себе та подолання страху помилок.
3. Аналіз моральних понять	- Аналіз байки Крилова "Ворона та Лисиця": Обговорення таких понять, як лестощі, довірливість, хитрість, їхній вплив на вчинки та взаємини.- Аналіз вірша Маяковського "Що таке добре, а що таке погано": Розбір ключових моральних принципів, викладених у вірші, та їхнє застосування в повсякденному житті.

Розмова як метод збору даних та формування особистісних якостей

Розмова - це метод збору фактів про психічні явища в процесі особистого спілкування за спеціально складеною програмою.

Цей метод застосовується:

- для вивчення особистості дитини, її минулого життя, домашнього оточення, батьків, товаришів, інтересів тощо;
- при застосуванні інших методів дослідження для отримання додаткових даних (підтвердження, уточнення виявленого);
- на початковому етапі знайомства, коли розпочинається якесь дослідження.

Кожна розмова повинна мати чітко сформульовану мету та план її проведення.

Успішність розмови залежить:

- від ступеня її підготовленості: наявність мети, плану розмови, врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, умов, місця проведення тощо;

- від щирості відповідей: наявність довіри, такту дослідника, дотримання вимог виховного процесу, правильність постановки запитань, що підтримують бесіду, та запитань, пов'язаних з метою бесіди тощо [25].

З дітьми було проведено розмову на тему "Добро у житті людей". Метою цієї розмови було формування у вихованців моральних ціннісних орієнтацій та здатності формулювати моральні судження.

Завдання:

1. Дати розуміння того, що добро може виявлятися лише у дії.
2. Навчити дітей давати моральну самооцінку вчинкам, показати, з яких позицій можна оцінювати вчинки оточуючих.
3. Розвивати моральні якості (доброту, уважність, ввічливість, працьовитість тощо).

Також була проведена розмова на тему "Добрі та недобрі справи". Метою цієї розмови було формування духовно та морально розвиненої особистості.

Завдання:

1. Навчити дітей виділяти моральний аспект у вчинках.
2. Розвивати здатність допомагати та співчувати людям.
3. Дати поняття про значення добра для гармонії та щастя.

Аналіз моральних понять на уроці літератури, наприклад, байки Крилова "Ворона і лисиця", розбір ситуативних завдань на виявлення моральних норм у дітей, таких як доброта – агресивність, працьовитість – лінь, правдивість – брехливість, були важливими елементами роботи.

Читання та розбір статей, оповідань, віршів, казок із навчальних книг допомагають дітям зрозуміти та оцінити моральні вчинки людей.

Аналіз продуктів діяльності та спостереження за учнями у процесі навчальної та позанавчальної роботи дозволили нам виділити такі вміння, які можна сформувати за допомогою ситуативних завдань:

1. Пізнавальні здібності та навички:

- володіння великим обсягом інформації;

- багатий словниковий запас;
- перенесення засвоєного матеріалу в нові ситуації;
- встановлення причинно-наслідкових зв'язків;
- виявлення прихованих залежностей та зв'язків;
- уміння робити висновки;
- уміння інтегрувати та синтезувати інформацію;
- участь у вирішенні складних проблем;
- організація інформації;
- уміння вловлювати складні ідеї;
- уміння помічати тонкі відмінності;
- чутливість до протиріч;
- використання альтернативних шляхів пошуку інформації;
- аналіз ситуацій;
- уміння оцінювати як процес, так і результат;
- уміння передбачати наслідки;
- уміння міркувати;
- застосування ідей на практиці;
- здатність до перетворень;
- критичність у мисленні;
- висока допитливість.

2. Творчі здібності:

- гнучкість у мисленні та діях;
- швидкість мислення;
- здатність висловлювати оригінальні ідеї, винаходити щось;
- багата уява.

3. Особливості емоційної сфери:

- реалістична Я-концепція;
- повага до інших;
- терпимість до особливостей інших;
- схильність до самоаналізу;

- терпиме ставлення до критики;
- наполегливість у виконанні завдання;
- незалежність у мисленні та поведінці;
- відсутність нетерпіння в очікуванні винагороди;
- змагальність;
- чуйність до аналізу моральних проблем;
- впевненість у своїх силах та здібностях.

Використання зазначених форм роботи та включення учнів у діяльність щодо вирішення ситуативних завдань у навчальній діяльності (додаток № 1, 2) сприяло підвищенню особистісних якостей.

Отже, використання ситуативних завдань сприяє формуванню особистісних якостей молодшого школяра. Від розвитку цих якостей залежить, які моральні настанови матиме учень у майбутньому. Поведінка відповідно до моральної норми має сприйматися учнем як єдино можлива, що виражає саму сутність його особистості, його "Я". Саме така поведінка дозволяє йому зберегти позитивне ставлення до себе та загальне емоційне благополуччя.

2.3 Методичні рекомендації щодо використання ситуативних завдань у формуванні особистісних якостей молодших школярів

Кожен викладач прагне знайти найефективніші методи навчання, які ведуть до високої якості засвоєваних знань та сприяють розвитку учнів. Однак не завжди це прагнення призводить до бажаного результату.

1. Щоб урок став справді розвивальним, його потрібно заздалегідь спланувати та продумати організацію. Вчитель зобов'язаний ретельно обмірковувати всі форми та методи роботи з вивчення тієї чи іншої теми, з урахуванням її специфіки, підготовки та віку учнів, а також поставлених цілей. Основними засадами уроку для розвитку мислення мають бути:

- активна позиція учнів на уроці: учень навчається сам і навчає інших;

- на уроці вчитель не повинен займати надто активну позицію, він має спрямовувати учнів до нових знань, тим самим розвиваючи самостійне мислення учнів;

- під час уроку вчитель повинен не впливати, а взаємодіяти.

2. Навчаючи дітей, необхідно створювати проблемні ситуації, запроваджувати проблемний діалог для визначення учнями меж знання та незнання. Як стверджує А. М. Матюшкін: "Проблемні ситуації можуть створюватися на всіх етапах процесу навчання. Вони можуть ґрунтуватися на ситуації несподіванки, конфлікту, невідповідності, невизначеності, припущення, вибору".

3. Діяльність учнів обов'язково має бути різноманітною, але для уникнення труднощів під час переключення з одного виду на інший потрібно продумати послідовність завдань та раціонально їх пов'язати. Найчастіше слід використовувати такі форми роботи з учнями, як групова, робота в парах, колективна форма. Ці види роботи сприяють розвитку комунікативних та регулятивних універсальних навчальних дій (УУД), що є необхідною якістю в сучасній освіті.

4. Також з кожного навчального предмета, зокрема з читання, існує своя приватна методика навчання, що представляє собою науку про завдання, зміст, організаційні форми та методи навчання даного навчального предмета. Необхідно враховувати особливості цієї методики, щоб урок був результативним.

5. Найважливішою умовою організації пізнавальної діяльності учня є структурування навчального матеріалу. П. І. Підкасистий вказує на те, що: "у дидактичному та методичному плані структурування - така процедура, за допомогою якої складові елементи змісту навчального матеріалу (поняття, закони, ідеї, принципи, способи їх передачі учням та відповідні дії учнів щодо їх засвоєння) вибудовуються у певних зв'язках".

6. Ще один важливий момент в організації процесу навчання пов'язаний зі складанням тематичного плану, спеціальною розробкою

окремої теми за 2-3 тижні або за місяць до її вивчення. П. І. Підкасистий вказує: "особливу увагу потрібно звернути на тематичне планування. Тематичне планування дозволяє своєчасно підготуватися до вивчення всієї теми або її розділу, розподілити матеріал, вправи та завдання в міру їх ускладнення по уроках, продумати методи роботи, форми опитування та контролю, використання наочних посібників та технічних засобів".

7. Заняття читанням повинні викликати позитивні емоції та створювати гарний настрій у дитини.

8. Читати вголос слід по черзі; читання вголос - корисне тренування для дітей, вони звикають читати голосно, виразно, чітко.

9. Тривалість домашнього читання не повинна перевищувати 45 хвилин, щоб не втомлювати дітей і не притупляти інтерес до читання.

10. Після читання важливо обговорити прочитане, щоб учні краще зрозуміли текст.

11. Всіляко підтримувати, схвалювати та хвалити, особливо невпевнену в собі дитину.

Спілкування потребує відповідних умінь. Для формування у дітей комунікативних умінь рекомендуються такі прийоми:

- ігри з предметним змістом;
- введення в гру дітей – "уболівальників";
- ігри з дорослими, що показують зразок взаємодії на правах рівних партнерів;
- введення в групу "диригента" гри, що враховує позиції всіх гравців;
- виконання дитиною двох ролей із взаємно протилежними інтересами.

Усі ці прийоми містяться в іграх із правилами. Правило гри стає внутрішнім правилом для дитини, перетворюється на внутрішній план дій.

Іntenсивно розвиваються вищі почуття, особливо моральні почуття товариськості, відповідальності. Відповідальність може набувати крайніх форм - щоб виконати доручення вчителя, діти можуть задіяти всю сім'ю.

Проте молодші школярі можуть виявляти різний рівень розвитку моральних почуттів:

- високий рівень (стосовно всіх оточуючих);
- середній рівень (щодо друзів, близьких);
- низький рівень (моральні почуття проявляються рідко).

Слід зазначити, що середній рівень розвитку моральних почуттів проявляється у більшості дітей молодшого шкільного віку. Діти усвідомлюють свої та розуміють чужі почуття та стани ще далеко не повністю: часто не можуть зрозуміти міміку, можуть неадекватно реагувати на ситуації. Незадоволення рівня домагань може викликати у них афективну поведінку та закріпитися як негативні характеристики характеру. При цьому загальний емоційний тонус дітей можна кваліфікувати як життєрадісність, бадьорість, веселе пожвавлення.

Навчання вимагає дій відповідно до вимог школи, результатом чого є довільність як особистісне новоутворення. У процесі навчання формуються як вольові дії, так і вольові якості.

Висновки до розділу 2

Вибір методів дослідження був доцільним і різноплановим, що дозволило всебічно оцінити рівень сформованості моральних якостей молодших школярів. Комбінування спостереження, бесіди, тестів, аналізу продуктів діяльності та ситуативних завдань дало змогу отримати комплексні та достовірні дані.

Методика "Що таке добре, а що таке погано" виявила, що лише 8% учнів мають високий рівень уявлень про моральні якості, тоді як 51% - середній, а 41% - низький рівень. Це свідчить про обмеженість повного та чіткого розуміння моральних понять серед більшості школярів.

Методика "Закінчи історію" показала дещо кращі результати: 29% учнів продемонстрували високий рівень, 42% - середній, і 29% - низький рівень сформованості уявлень про моральні норми. Це може свідчити про те, що діти краще орієнтуються в моральних ситуаціях, поданих у формі знайомих життєвих історій.

Методика "Як чинити?", спрямована на виявлення особистого ставлення до моральних норм, засвідчила, що 13% учнів мають високий рівень моральних установок, 50% - середній, а 37% - низький. Це вказує на наявність певної моральної орієнтації у дітей, яка однак ще потребує розвитку й укріплення.

Загальні результати всіх трьох методик демонструють тенденцію до середнього рівня сформованості моральних якостей у більшості учнів. Високий рівень за всіма методиками виявлено лише у незначній частини дітей, а низький - у значної кількості школярів, що свідчить про потребу у посиленій педагогічній роботі в цьому напрямі.

Ситуативні методики виявилися найбільш ефективними для діагностики глибини морального усвідомлення та особистісної позиції учнів,

оскільки дозволяли дітям демонструвати не лише знання норм, а й власне ставлення та готовність діяти відповідно до них.

Дані дослідження підтвердили гіпотезу про те, що моральні якості учнів молодшого шкільного віку знаходяться на етапі активного формування, а не є сталими й завершено сформованими. Виявлена потреба у цілеспрямованій педагогічній діяльності для підтримки цього процесу.

Необхідно впроваджувати системну роботу з розвитку моральних якостей у молодших школярів, зокрема через інтеграцію морального виховання в навчально-виховний процес, використання виховних ситуацій, рольових ігор, дискусій, моральних дилем та прикладів з літератури і життя.

Методи морального виховання відіграють провідну роль у формуванні особистісних якостей молодших школярів. Вони забезпечують цілеспрямований вплив на емоційну, інтелектуальну та вольову сфери дитини, формують її моральну позицію, самооцінку та ставлення до навколишнього світу.

Форми і методи виховної роботи мають бути адаптовані до вікових, психологічних та індивідуальних особливостей учнів. Найбільш ефективними в умовах молодшого шкільного віку є:

- бесіди з моральним змістом, які дають змогу формувати моральні судження;
- ситуативні завдання, що сприяють аналізу поведінки, розвитку морального вибору, здатності до співпереживання;
- аналіз художніх творів, що допомагає засвоїти поняття добра і зла, справедливості, ввічливості, працьовитості, чесності тощо.

Метод розмови виявився ефективним засобом не лише для збору інформації про внутрішній світ дитини, а й як активний метод формування моральних цінностей. Його результативність зумовлена наявністю довіри, продуманим плануванням та дотриманням педагогічного такту.

Застосування інтегрованих форм роботи (уроки, позакласні заходи, літературні читання, моральні дискусії) створює умови для цілісного розвитку особистості. Така діяльність сприяє розвитку в учнів:

- пізнавальних (аналітичних, критичних, творчих) здібностей;
- комунікативних навичок;
- моральних орієнтирів та емоційної чуйності.

Ситуативні завдання є важливим засобом розвитку гнучкості мислення, моральної рефлексії та здатності приймати етичні рішення. Вони допомагають учням не лише зрозуміти моральні норми, а й адаптувати їх до реального життя.

Формування особистісних якостей у молодших школярів - це тривалий і комплексний процес, у якому провідна роль належить педагогу. Від педагогічної майстерності, здатності бачити індивідуальні особливості кожного учня, створення безпечного й довірливого середовища залежить ефективність морального виховання.

Результати спостережень та аналізу діяльності учнів засвідчують, що системне застосування вказаних методів і форм роботи позитивно впливає на розвиток таких особистісних якостей, як доброта, чесність, уважність, самостійність, наполегливість, самооцінка та емпатія.

Ситуативні завдання є ефективним засобом формування особистісних якостей молодших школярів, оскільки дозволяють створити умови для активної взаємодії, самостійного мислення, морального вибору та співпереживання. Вони сприяють усвідомленому засвоєнню моральних норм і правил поведінки.

Ефективність використання ситуативних завдань залежить від ретельного планування уроку, продуманості етапів, форм і методів роботи з урахуванням вікових особливостей учнів. Учитель має створювати ситуації, які викликають інтелектуальний інтерес і потребу у вирішенні моральних або комунікативних проблем.

Проблемні ситуації повинні бути логічно вплетені у зміст уроку. Вони можуть ґрунтуватися на несподіваності, конфлікті, суперечності, що потребує морального вибору, розвитку емпатії або прийняття рішень у невизначених умовах. Це розвиває в учнів не лише інтелектуальну, а й емоційну сферу.

Різноманітність видів діяльності та форм організації навчання (робота в групах, парах, колективі) сприяє формуванню комунікативних та регулятивних якостей. Такі форми роботи активізують емоційно-вольову сферу та вчать співпраці.

Особистісний розвиток школярів неможливий без позитивного емоційного фону навчання. Завдання мають викликати у дітей зацікавленість, задоволення від виконання, а також дозволяти самоствердитися, відчувати себе успішними.

Особлива роль належить читанню як засобу формування моральних почуттів і уявлень про поведінку, тому важливо не лише організувати читання, а й обговорення прочитаного з морально-етичних позицій. Це дозволяє глибше осмислювати зміст і робити власні висновки.

Гра – як провідна діяльність молодшого школяра – є ефективною формою впливу на особистісний розвиток. Ігрові ситуації з моральним вибором або соціальною взаємодією дозволяють формувати відповідальність, співчуття, вміння домовлятися, оцінювати свої вчинки та вчинки інших.

Успішне впровадження ситуативних завдань вимагає педагогічної майстерності, гнучкості, уважного ставлення до емоційного стану учнів, індивідуального підходу, а також створення умов для рефлексії й самовираження.

ВИСНОВКИ

Формування людини як особистості - це цілеспрямований процес виховання, процес соціалізації індивіда, у якому відбувається вироблення у дитини людських морально-етичних якостей, суспільної свідомості. У молодшому шкільному віці відбувається розвиток особистісних якостей не лише в інтелектуальній, а й в емоційній, вольовій сферах, у спілкуванні з дорослими та ровесниками.

Вирішення ситуаційних завдань може сприяти розвитку навичок самоорганізації діяльності, формуванню вміння пояснювати явища дійсності, розвитку здатності орієнтуватися у світі цінностей, підвищенню рівня функціональної грамотності, формуванню ключових компетентностей, підготовці до професійного вибору, орієнтації у ключових проблемах сучасного життя.

Специфічними рисами ситуаційних завдань є спрямованість на виявлення та усвідомлення способу діяльності, множинність допустимих рішень, можливість використання на різних етапах навчального процесу.

Ситуативні завдання можуть використовуватися як засіб виховання чи навчання. Ми розглянули ситуативне завдання як засіб формування особистісних якостей молодшого школяра.

У своїй роботі я вивчила теоретичні підходи до розуміння формування особистості у молодшому шкільному віці та проаналізувала форми й методи, спрямовані на формування особистісних якостей молодших школярів.

Відповідно до цілей та гіпотези випускної кваліфікаційної роботи мною було проведено дослідження рівня сформованості особистісних якостей молодшого школяра серед учнів 3-А класу школи № 14 у кількості 24 осіб.

Мета дослідження: виявити рівень сформованості особистісних якостей молодших школярів.

У результаті дослідження було виявлено, що більшість дітей мають середній рівень сформованості особистісних якостей.

У своїй роботі я використовувала такі форми та методи, як: спостереження у природних умовах, бесіда, анкетування, аналіз моральних понять, ситуативні завдання, методи статистичної обробки.

З дітьми були проведені бесіди на теми "Що таке добре", "Добро в житті людей", аналіз моральних понять на уроці літератури на прикладі байки Крилова "Ворона і лисиця", розбір ситуативних завдань на виявлення моральних норм у дітей, таких як: доброта – злість, працьовитість – лінь. Твори, казки з навчальних книг допомагають дітям зрозуміти та оцінити моральні вчинки людей.

Мною було складено методичні рекомендації щодо використання ситуативних завдань у формуванні особистісних якостей молодшого школяра.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки:

1. Більшість дітей мають середній рівень сформованості моральних якостей.
2. Використання ситуативних завдань сприяє формуванню особистісних та моральних якостей молодшого школяра.

Гіпотеза, згідно з якою діяльність вчителя початкових класів щодо формування особистісних якостей буде ефективною, якщо молодші школярі навчатимуться розуміння причин поведінки та окремих вчинків шляхом участі у вирішенні ситуативних завдань; в учнів початкових класів будуть сформовані моральні уявлення та критерії оцінки власної поведінки у ситуації; вчитель початкових класів використовуватиме ситуативні завдання для формування особистісних якостей молодших школярів, - підтвердилася.

Таким чином, мета випускної кваліфікаційної роботи досягнута, завдання вирішені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович Є.А., Проців В.І., Свид С.П. Художні техніки у школі. - К., 1997.-305с.
2. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: Навчальний посібник. – К.: Центр навч. літератури, 2003. – 137 с.
3. Бондар В. І. Дидактика: Підручник. – К.: Либідь, 2005. – 264 с.
4. Бондар В. І. Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці : навч. посібник / В. І. Бондар. – К. : Наш час, 2005. – 176 с.
5. Боринець Н. І. Трудове навчання. Банк ідей для творчих проєктів / Н. І. Боринець: методичний посібник. – К.: Шкільний світ, 2011. – 128 с.
6. Буркова Л. Технології в освіті / Л. Буркова // Рідна школа. – 2001. – № 2. – С. 18-20.
7. Веремійчук І. М. Майструй і твори / І. М. Веремійчук. – К. :Либідь, 1998. – 72 с.
8. Вихрущ А.В. Трудова підготовка учнів у загальноосвітніх школах України (XIX - початок XX століття). - К., 2011. - 199с.
9. Від ремесла до творчості: Збірник. - К.: Час, 2008. - 152с.
10. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: Методичний посібник. – К.: Центр навч. літератури, 2003. – 316 с.
11. Власова О. І. Педагогічна психологія: Навчальний посібник. – К.: Либідь, 2005. – 400 с.
12. Вознюк Н. М. Етико-педагогічні основи формування особистості: Навчальний посібник. – К.: Центр навч. літератури, 2005. – 196 с.
13. Волков І.П. Вчимо творчості // Педагогічний пошук / Упор. І.М. Баженова - К., 1988. - С. 90-126.
14. Волкова Н. П. Педагогіка: Навчальний посібник. – К.: Академія, 2003. – 576 с.
15. Воловик П.М. Теорія імовірності і математична статистика в педагогіці. -К.: Радянська школа. 1969. - 222с.

16. Гавриш М. Творчість на кожному уроці/ М. Гавриш // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. - 2010. - № 4 - С. 54 - 58
17. Гедвілло О.І., Носова І.О., Ковальова Г.В. Індивідуальний підхід до навчання з практикуму в майстернях // Трудова підготовка в закладах освіти. - 2008. - №2. - С.44-47.¹
18. Гуманізація процесу навчання в школі: Навч. посіб. / За ред. С. П. Бондар. - 2-ге вид., доп. - К. : Стилос, 2001. - 256 с.
19. Гура О. І. Вступ до спеціальності “Педагогіка вищої школи”: Навчальний посібник. – К.: Центр навч. літератури, 2005. – 224 с.
20. Забродський М. М. Педагогічна психологія: Курс лекцій. – К.: МАУП, 2000. – 189 с.
21. Зязюн і. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод. посіб. - К. : МАУП, 2000. - 309 с.
22. Інклюзивний підхід як основа освіти для всіх дітей // Завуч (Шкільний світ). – 2008. – № 2. – С. 9–10.
23. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 2005. – 180 с.
24. Касярум К. В. Формування комунікативної компетенції майбутніх викладачів вищої школи / К. В. Касярум // Збірник наукових праць. – 2011. – Частина 1. – С. 99–105.
25. Коберник Г. І. Індивідуалізація й диференціація навчання: теорія та методика : монографія / Г. І. Коберник. – К. : Наук.світ, 2002. – 231 с.
26. Коновальчук М. Розвиток творчості молодших школярів :Система літературних завдань. - К. : Шкільний світ, 2010. - 120 с. - (Бібліотека «Шкільного світу»)
27. Крамаренко, С. Г. Інтерактивні техніки навчання як засіб розвитку творчого потенціалу учнів / С. Г. Крамаренко // Відкритий урок. - 2002. - № 5-6. - С. 7-11.²

28. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні - інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. / Василь Кремень. - К. : Грамота, - 2005. - 447 с.
29. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. А. Педагогіка: Підручник. – К.: Знання-прес, 2003. – 418 с.
30. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій): Навчальний посібник. – К.: Центр навч. літератури, 2005. – 128 с.
31. Лозниця В. С. Психологія і педагогіка: основні положення. Навчальний посібник. – К.: “ЕксОб”, 1999. – 303 с.
32. Масол Л. М. Пропедевтика художнього сприймання молодших школярів / Л. М. Масол // Проблеми естетичного виховання учнівської молоді : зб. наук. статей / упор. Л. М. Масол. – К., 1996. – Вип. 1 – С. 41–48.
33. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: Навчальний посібник. – К.: Гранма, 1999. – 350 с.
34. Моляко В. О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема // Обдарована дитина. - 2005. - № 4. - С. 2-9.
35. Ольшанский Д. В. Психология мас. – СПб.: Питер, 2002. – 363 с.
36. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; за ред. О. М. Пехоти. - К. : 2004. - 256 с.
37. Педагогіка в запитаннях і відповідях: Навчальний посібник / Л. В. Кондрашова, О. А. Пермяков та ін. – К.: Знання, 2006. – 252 с.
38. Педагогіка: Навчальний посібник / В. М. Галузяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. – Вінниця: РВВ ВАТ “Віноблдрукарня”, 2001. – 200 с.
39. Педагогіка: Хрестоматія / Уклад.: А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К.: Знання-Прес, 2006. – 700 с.
40. Педагогічний словник / За ред. М. Д. Ярмаченка. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
41. Плохій З.П. Трудове виховання молодших школярів. - К.: Освіта, 2002. - 112с.

42. Психологічна енциклопедія / Автор-упоряд. О. М. Степанов. - К. : Академвидав, 2006. - 424 с.
43. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами : [навч.метод. посіб. у 9 книгах] Книга 1. Інклюзивна освіта: вибір батьків / за заг. ред. А. А. Колупаєвої. – К., 2010. – 70 с.
44. Робота з обдарованими дітьми. Сходінки творчого зростання. 1-4 класи: Посібник для вчителя/Упор. Гордінок Н. М. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. – 152 с.
45. Роменець В. А. Психологія творчості: Навч. посіб. - 2-ге вид., доп. - К. : Либідь, 2001. - 288 с.
46. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах - К. : Магістр, 1997. - 256 с.
47. Семенова А. В., Гурін Р. С. Осипова Т. Ю. Основи психології і педагогіки: Навчальний посібник. – К.: Знання, 2006. – 319 с.
48. Софій Н. Діти з особливими освітніми потребами / Н. Софій, Ю. Найда // Підручник для директора. – 2007. – № 5. – С. 61–71.
49. Степанов О. М., Фіцула М. М. Основи психології і педагогіки: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2005. – 520 с.
50. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: У 5 т. - К.: Рад. шк., 2011. - Т 3. - 464 с.
51. Телячук В.П., Лесіна О.В. Інноваційні технології впочатковій школі. Х.: ВГ «Основа», 2008.
52. Теорія і практика формування дитячого колективу / уклад. О. В. Кулаченко, І. В. Молодушкіна. – Х. : Вид. група «Основа», 2012. – 144 с.
53. Фіцула М.М. Педагогіка. - К.: Видавничий центр "Академія", 2002.- 528 с.
54. Хорунжий В.І. Методика трудового навчання в початкових класах. Частина II. - Олександрія: РВА "Світло", 1996. - 96 с.
55. Хорунжий В.І., Черніка Г.П. Методика трудового навчання в початкових класах. Ч. I. - Олександрія: РВА "Світло", 1996. - 96 с.

56. Цируль К.Ю. Ручна праця в загальноосвітній школі. К.:Райдуга, 2006.- 214с.
57. Чепіль М. М. Педагогічні технології : навч. посіб. / М. М. Чепіль, Н. З. Дудник. – К. : Академвидав, 2012. – 224 с.
58. Шкода М.Н. Свята, традиції, звичаї українського народу. – Донецьк, 2008.
59. Юсов Б. Принципи побудови інтегрованих поліхудожніх програм з образотворчого мистецтва / Б. Юсов // Мистецтво та освіта. – 2001. – № 3 – С. 40–42.
60. Ягупов В. В. Педагогіка: посібник. / В. В. Ягупов – К. : Либідь, 2002. – 560 с.
61. Як допомогти дитині стати творчою особистістю / Упоряд. Л. Шелестова. - К. : Ред. загальнопед. газ., 2003. - 112 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Позакласне заняття на тему: "Добро в житті людей"

Мета: Формувати у вихованців моральні ціннісні орієнтації, здатність формулювати моральні судження.

Завдання:

Дати розуміння того, що добро може виявлятися лише у дії.

Навчити дітей давати моральну самооцінку вчинкам, показати, з яких позицій можна оцінювати вчинки оточуючих.

Розвивати моральні якості (доброту, уважність, ввічливість, акуратність тощо).

Хід заняття:

Вступне слово:

Ми живемо на величезній планеті Земля. На нашій планеті дуже гарна природа, безліч найрізноманітніших тварин, і, звичайно, на ній живуть різні люди.

І все було б добре на нашій планеті, якби поруч не оселилися добро і зло. Що таке добро? (Добре ставлення, допомога всьому, що нас оточує.) Що таке зло? (Погане ставлення, заподіяння шкоди та болю всім, хто нас оточує.)

Сьогодні на занятті ми говоритимемо про доброту, уважність до всіх, хто нас оточує, і про добрі справи, вчитимемося аналізувати, оцінювати свої вчинки та вчинки інших.

Тема заняття – "Що таке добре і що таке погано". Вам знайома ця назва? Згадайте, про що йдеться у вірші В. Маяковського?

Основна частина:

У вірші В. Маяковського розглянуто різноманітні ситуації. Щодня ми робимо якісь вчинки, стикаємося з різними ситуаціями.

Практичне завдання: Проаналізуйте ситуації

Гуляючи шкільним двором, ви знайшли рукавичку. Як ви вчините?

Якщо ви бачите, що ваш однокласник не виконав домашнього завдання. Як ви вчините?

У народі кажуть, що про людину судять не за словами та одягом, а за її справами.

Практичне завдання: Читаючи казки, можна сказати, добрий це герой чи злий. Як ви це визначаєте? Я називатиму казкових героїв, а ви відповідатимете, добрий він чи злий (якщо добрий – просто сидимо, якщо злий – закриваємо обличчя долоньками).

Мальвіна

Гуси-лебеді

Мороз Іванович

Попелюшка

Баба-Яга

Червона Шапочка

Лиса Патрикєївна

Золота рибка

Оцінювати вчинки інших завжди набагато легше, ніж свої власні, тому що нам здається, що нічого поганого ми не робимо. Ви можете сказати про себе, добра ви людина чи зла? А як це перевірити?

Практичне завдання: Згадайте, як минув день. Скільки справ ви встигли зробити? Яких було більше – добрих чи поганих? На аркуші паперу позначте свої добрі справи і не дуже добрі.

За погані вчинки, справи вас лають, буває, навіть карають. А за добрі справи? (Дякують, хвалять).

Слова подяки відносяться до ввічливих (чарівних) слів. Давайте згадаємо ці слова.

Практичне завдання: Гра "Квітка-семицвітка".

Чарівні слова знайомі всім, але ми часто забуваємо їх говорити. Адже вони так само необхідні людині, як і добрі справи.

Знаєте, добрих справ ніколи не буває забагато, а ще в народі кажуть: "Поспішайте робити добро". Давайте і ми поспішимо... Зробіть добру справу – подаруйте нашим гостям календарики. Календар на 2010 рік – це не лише подарунок, а й дуже потрібна річ.

Тепер ми трохи відпочинемо, а потім зробимо ще одну добру справу для наших першокласників.

Фізхвилинка:

Похитаємо головою – вправо, вліво, вперед, назад.

Руки розімнемо – перед собою, убік, у ліктях зігнемо.

Наші ноги розімнемо – права нога вперед, убік, назад, приставили; ліва нога вперед, убік, назад, приставили.

Нахиліться вперед – сядьте, встаньте.

Ось тепер можна братися за справу.

Практичне завдання: Перед вами закладки з кольорового паперу. Необхідно їх доробити – приклеїти різнокольорові квадратики. Перевірте, чи все у вас є для роботи? Перед роботою нагадую вам прислів'я – "Поспішиш – людей насмішиш". Не поспішайте, працюйте обережно.

Заключна частина:

Чи потрібно бути добрим? Чи легко бути добрим? Чи може змінитися зла людина і стати доброю?

Незважаючи на те, що ви ще діти і попереду у вас довге життя, завжди пам'ятайте про те, що про людину судять за її вчинками. Перш ніж захочете зробити щось погане, подумайте, чи потрібно це робити. А ось добрі справи робіть не замислюючись. Адже добро – це чудово!

Додаток Б

Конспект уроку літератури у 3 класі на тему: Езоп "Ворон і лисиця", І. А. Крилов "Ворона та лисиця"

Тема уроку: Езоп "Ворон і лисиця", І. А. Крилов "Ворона та лисиця".

Цілі: Працювати над байкою Крилова "Ворона та лисиця". Здійснювати моральне виховання на прикладі героїв байки. Розкрити образи головних героїв. Розвивати творчу уяву та логічне мислення під час роботи з ілюстраціями.

Завдання: Розвивати усвідомлене та виразне читання, вміти з достатньою повнотою та ясністю висловлювати свої думки відповідно до завдань та умов комунікації.

Обладнання: Мультимедійне обладнання, підручник "Літературне читання" 3 клас авт. Н. А. Чуракова, стрічка часу, виставка малюнків учнів до улюблених байок, мультфільм до байки І. А. Крилова "Ворона та лисиця", предметні картинки "Звірі та птиці – герої байок".

Хід уроку:

Орг. момент

Довгоочікуваний дзвінок, починаємо наш урок!

Встали всі за парти гарно, привіталися чемно. (На екрані з'являються пелюстки троянд, що розкриваються).

Подивіться, які красиві ці троянди. Особливо зворушливо їх побачити цього зимового морозного дня. Нехай цей день несе нам радість спілкування. І, подібно до цих пелюсток, нехай розкриються ваші душі. Як добре, що ми разом. У нас все вийде. Усміхніться один одному.

Безсмертні твори Езопа та Крилова

Ми з кожним роком любимо все сильніше!

Хто не чув їхнього живого слова,

Хто в житті з байкою не зустрівся своєю!

Повідомлення теми та цілей уроку

Вчитель: Ми продовжуємо подорожувати розділом "Байки". Тема нашого сьогоднішнього уроку: Байки Езопа "Ворон і лисиця", І. А. Крилова "Ворона та лисиця". На нашому уроці, хлопці, ми познайомимося з новими байками, проникнемо в їхні таємниці та наберемося життєвої мудрості.

Розминка та перевірка домашнього завдання

Почнемо урок з розминки! Вона допоможе нам згадати раніше вивчені байки та перевірити домашнє завдання.

Зоровий диктант. (Ваше завдання: швидко прочитати пошепки прислів'я, потім виразно вголос, подумати, до якої байки можна віднести).

У всякого Федотка свої відмовки ("Лисиця і виноград").

Дружно – неважко, а нарізно – хоч кинь. ("Лебідь, Рак та Щука").

Справі – час, а потісі – година. ("Стрекоза та Мураха").

Краще синиця у руках, ніж журавель у небі. (Езоп, "Соловей та Яструб").

Одна бджола багато меду не принесе. ("Батько і сини").

Бліц-турнір "Герої Байк" (Допоможе нам згадати героїв вивчених байок).

Птах, який тягнув віз вгору, у хмари. (Лебідь)

Він зі шкіри геть ліз, задкуючи назад. (Рак)

Птах, який потрапив у пастку. (Соловей)

Його водили вулицями. (Слон)

Тварина, яка відмовилася їсти зелений виноград. (Лисиця)

Хижак, який потрапив на псарню. (Вовк)

Вчитель: Герої байок. Хто вони? (Звірі та птахи).

Робота з малюнками учнів до улюблених вивчених байок.

До сьогоднішнього уроку ви, хлопці, намалювали малюнки до улюблених байок. Вони представлені у нас на виставці.

А тепер розгляньте малюнки на слайді. Згадайте назви байок. Ваше завдання: уважно розглянути ілюстрації та знайти помилки. Що переплутано?

Робота над новим матеріалом

А тепер приступаємо до роботи з новими байками. Згадаймо, що таке байка. Відкрийте словник походження слів і прочитайте. (Підручник Р.яз. №2, стор. 187).

Байка - невеликий, найчастіше віршований твір. Від стародавнього слова "баяти" - говорити.

А ось перше визначення байки: "Байка - це вигадана розповідь, що є образ істини".

Автор першої байки сьогоднішньої – Езоп. Попрацюємо зі стрічкою часу. Коли ж з'явилися його байки? А коли з'явилися перші байки?

Читання байки Езопа "Ворон і лисиця".

Робота за змістом:

З яких частин зазвичай складається байка?

Чому присвячена перша частина байки – її розповідь: взаєминам тварин чи людей? А мораль байки?

Чому так вийшло, що ворон легко розлучився зі своєю здобиччю? Якого випробування він не витримав? (Випробування лестощами, вихвалянням).

Прочитайте, що означають слова "лестощі" і "влещувати", їх принесла нам Кажан на своїх крилах (підручник стор. 18).

Хто кому лестить? Кого засуджує байка більше: дурного ворона чи хитру лисицю? Доведіть свою точку зору, використовуючи мораль байки.

Робота з прислів'ями (стор. 18):

Лестощами і душу виймають.

Ласкач – той же лиходій.

Лестощі без зубів, а з кістками їсть.

Більше вір своїм очам, ніж чужим речам.

Прочитайте прислів'я. Від чого вони застерігають нас? Кому співчують: підлабузнику чи тому, хто став жертвою лестоців? Чи застосовні вони як мораль до цієї байки Езопа?

Фізкультхвилинка музична: "Як у наших біля воріт".

Робота з байкою І. А. Крилова "Ворона та лисиця".

Робота зі стрічкою часу:

Історії байок Езопа відомі у всьому світі та дожили до наших днів. Їх переказували на свій лад багато письменників і поетів у різних країнах. Найвідоміші байкарі – Лафонтен у Франції та Іван Крилов у Росії.

Повідомлення про Крилова.

Перегляд мультфільму за мотивами байки І. А. Крилова "Ворона та лисиця".

Розмова за змістом:

Що ви помітили? Історія, розказана Іваном Криловим, схожа на ту, що в байці Езопа?

Як називаються такі історії, які подорожують у часі та відомі в інших народів? (Бродячі історії).

У чому подібність і відмінність байок? Яка з них написана прозою, а яка віршами?

Яка байка допомагає краще уявити тварин: їхній зовнішній вигляд та поведінку? Яка байка вам здається смішною? Чому?

Повторне читання ланцюжком по рядку учнями.

Знайдіть у тексті слова, якими лисиця характеризує дурну ворону, які слова використовує. (Вибіркове читання).

Фізхвилинка для очей.

Робота з ілюстраціями.

Діти, подивіться на екран! Багато художників намагалися відобразити ці байки за допомогою пензля та олівця, щоб засобами образотворчого мистецтва ми ще яскравіше сприйняли події, описані в цих байках. Це такі художники, як Д. К. Гавриленко, С. Яровий, Валентин Серов та багато інших.

Особливу увагу я хотіла б звернути на роботу Валентина Серова, вона є у вашому підручнику на сторінці 20 і представлена на екрані. Незважаючи на те, що вона виконана простим олівцем і неяскрава, подивіться, як художник передав образи героїв. Порівняйте величину фігурок ворони та лисиці. Що ви можете сказати? Чи відповідають їхні розміри реальності? (Фігура ворони набагато більша за лисицю, складається враження, що художник виконував роботу, сидячи високо на ялині, поряд з вороною. Створюється зоровий контраст - великої ворони та крихітної лисиці).

Як ви гадаєте, чи можна було з такої відстані розглянути такі подробиці зовнішності, як "шкарпетка", "пір'інка", "очі"?

Чому ж навчають нас ці байки? (Не вірити улесливим словам оточуючих, не завжди вірити своїм вухам, не завжди ці слова щирі, не бути довірливими, дурними).

Зв'язок із життям.

Хлопці, а чи були у вашому житті випадки, коли ви комусь лестили з корисливою метою і виступали в ролі лисиці, або навпаки, ви були обдурені, піддавшись на улесливі слова, і постраждали від цього, таким чином, виступали в ролі дурної ворони? Згадайте та розкажіть про це.

Робота у групах. Проєкт "Пишемо байки самі"

(Розігрування ситуацій, подібних до тих, що описані в байках "Лестоці в корисливих цілях").

Ситуація 1. Ви не вивчили напам'ять байку, отримали "двійку".

Вчитель вимагає ваш щоденник.

Ситуація 2. На день народження вам подарували 500 гривень. Ваш брат (сестра) хоче будь-що їх отримати.

Ситуація 3. Вашому другу (подрузі) купили нову гру, про яку ви давно мріяли. А він не дає пограти.

Підсумок уроку

Безсмертні твори Езопа та Крилова

Ми з кожним роком любимо все сильніше!

Чому ж через сотні, тисячі років ми із задоволенням читаємо байки Езопа та Крилова? (Вони цікаві, корисні, несуть уроки життя). Чому байки не старіють? (Людські вади, такі як лестощі, заздрість, лінь, дурість, хитрість, були 4000 років тому і існують сьогодні.)

Яку життєву мудрість взяли із сьогоднішнього уроку, із сьогоднішніх байок?

(Не треба бути довірливим, і лестити некрасиво.)

Як оцінюєте свою роботу на уроці? Підніміть картку з потрібним номером.

Бутон, що повністю розкрився (ви своєю роботою дуже задоволені).

Бутон розкритий наполовину (своєю роботою задоволені, але могли б працювати краще).

Бутон зеленого кольору (сьогодні у вас не все вийшло, ви можете працювати краще).

Домашнє завдання на вибір:

Скласти байку, мораль якої: "Справі – час, а потісі – година".

Знайти у бібліотеці байки інших авторів, прочитати одну з них.

(До підсумку уроку) – Відриваємо пелюстки, читаємо питання, відповідаємо. (За групами).

Скільки частин, як правило, у байці? Як вони називаються?

Скільки років тому жив Езоп?

Які художники ілюстрували байки?

У якому році народився І. А. Крилов?

Хто найчастіше стає героєм байки, а кого зазвичай стосується висновок (мораль)?

Як по батькові Крилова?

Яких письменників, що створили байки, ви знаєте?

У якому місті стоїть пам'ятник Крилову в оточенні звірів та птахів?

Додаток В

Конспект уроку на тему: Добрі та недобрі справи

Тема: Добрі та недобрі справи

Цілі: Формувати духовно та морально розвинену особистість.

Завдання:

1. Навчити дітей виділяти моральну сторону вчинків.
2. Розвивати здатність допомагати та співчувати людям.
3. Дати поняття про значення добра для гармонії та щастя.

Наочність: Плакат "Дерево чарівних слів", картинки на тему заняття.

Хід заняття. Організаційний момент.

Вчитель: Діти, на нашому занятті є гості: батьки, старшокласники.

Давайте привітаємо їх (діти кивають головою).

Постановка теми та цілі уроку.

Вчитель: Тема нашого заняття – "Добрі та недобрі справи". На цьому занятті ми навчимося виділяти моральну сторону вчинків. Розглянемо різні ситуації, ви почуєте уривки з художніх творів, різні вірші. Мої колишні учні, а зараз учні 5 класу, покажуть вам інсценування оповідання. І всі разом ми зробимо висновки: де добро чи зло, де добрі та недобрі справи.

Актуалізація знань.

1. Повторення.

Вчитель: Хлопці, сьогодні у нас заняття незвичайне. Ми вирушимо в подорож до Країни Добрих справ та вчинків. (Звучить музика)

Вчитель: За чистим-чистим полем, за дрімучим лісом, за галасливим морем, за глибоким океаном лежить Країна Добрих діл і вчинків. Але потрапити туди може той, у кого є чарівна квітка - Квітка-семиквітка, і хто знає чарівні слова. А як називається твір, де є ця квітка? А хто написав цей твір? (Діти відповідають: Валентин Петрович Катаєв). А хто пам'ятає чарівні слова? Давайте візьмемося за руки, всі разом скажемо хором чарівні слова:

Лети, лети, пелюстко, через захід на схід, через північ, через південь, повертайся, зробивши коло. Лише торкнешся землі, будь по-моєму вели.

Вчитель: Вели, щоб ми потрапили до Країни Добрих справ та вчинків. Ось ми й потрапили до Країни Добрих справ та вчинків на острів Чарівних слів.

Вчитель: А там росте дерево Чарівних слів. Тільки дерево загубило чарівні слова, давайте знайдемо ці слова, для цього потрібно згадати, які чарівні слова ви знаєте. (Діти відповідають: «Доброго ранку», «привіт», «до побачення», «смачного» тощо). Молодці, впоралися.

2. Фізкультхвилинка.

Вчитель: А тепер вирушаємо до міста "Добрі думки, добрі почуття".

Давайте візьмемося за руки і скажемо чарівні слова:

Лети, лети, пелюстко, через захід на схід, через північ, через південь, повертайся, зробивши коло. Лише торкнешся землі, будь по-моєму вели.

Вчитель: Вели, щоб ми потрапили до міста "Добрих думок, добрих почуттів".

Жителі цього міста дарують вам гру "Добрі думки, добрі почуття".
(Психогімнастика)

Потрібно мовчки, тільки очима висловити одне одному добрі побажання. Граємо у парах. Почали передавати добрі побажання.

Питання:

- А які побажання ви передавали? (Діти відповідають: Добро, кохання, щастя)
- То був вчинок? (Діти відповідають)
- Які з'явилися відчуття після вчинку? (Діти відповідають: стало дуже добре та затишно)
- Передайте словами свої почуття. (Діти відповідають: Радість, щастя)
- Сподобалася гра? (Діти відповідають)

Вчитель: Вирушаємо далі в нашу подорож, до королівства "Добрих Справ".

Давайте візьмемося за руки і скажемо чарівні слова:

Лети, лети, пелюстко, через захід на схід, через північ, через південь, повертайся, зробивши коло. Лише торкнешся землі, будь по-моєму вели.

Вчитель: Вели, щоб ми потрапили до королівства "Добрих Справ". А зустрічає нас король зі своїми доньками (Під музику входять учні 5 класу).

Робота на тему заняття.

Король (учень 5 класу): Здрастуйте, хлопці! Ми покажемо вам інсценування оповідання Лева Камінського "Чия допомога краща?"

1. Інсценування оповідання Л. Камінського "Чия допомога краща?"

Жив-був король. І було у нього три доньки – Аліна, Поліна, Евеліна. Якось король скликав дочок і сказав:

– Сьогодні я пройшов по нашому палацу і просто жахнувся: повний безлад! Книжки валяються на підлозі, взуття на підвіконнях, одяг на ліжках! І ось я вирішив сьогодні ж зайнятися прибиранням. А вас я хочу запитати: як ви мені допомагатимете?

Старша донька Аліна сказала:

– Я ось як допоможу. Коли ти почнеш прибирання, я увімкну програвач і поставлю твою улюблену платівку "Все можуть королі". З веселою піснею ти миттєво зробиш прибирання.

– А я краще увімкну телевізор, – сказала середня сестра Поліна, – там показуватимуть передачу "В гостях у казки". Я уважно її дивитимусь і все тобі переказуватиму. І ти казково швидко прибереш весь палац!

– А ти що увімкнеш? – Запитав батько молодшу доньку.

– Я включу пилосос, – відповіла Евеліна, – ні, спочатку я розкладу всі речі на місця. Потім візьму віник, вимету все сміття. Потім уже пилососом приберу пил. Після цього вологою ганчіркою обітру підвіконня і всі меблі. А коли скрізь стане чисто, ми разом сядемо і дивитимемося телевізор.

– Ну, що ж, – сказав король, – тепер я знаю, що маю тільки одну справжню помічницю.

Питання:

- Сподобалося вам оповідання? (Діти відповідають)
- Чому король жахнувся? (Діти відповідають)
- Що він вирішив зробити? (Діти відповідають)
- Що він запитав у дочок і що вони йому відповіли? (Діти відповідають)
- Який висновок зробив король після розмови із доньками? (Діти відповідають)

Висновок: Допомагай батькам по дому.

Вчитель: Давайте подякуємо нашим артистам і скажемо їм спасибі.

2. Розмова про добрі справи вдома.

Питання:

- Хлопці, а які добрі справи ви робите вдома? (Діти дають відповіді.)
- Молодці.
- Чи тільки вдома потрібно робити добрі справи? (Діти відповідають)

Вчитель: А зараз познайомимось з кількома ситуаціями та проаналізуємо їх.

3. Аналіз ситуацій.

Вчитель читає вірш О. Григор'єва.

Дідусь ніс важкий мішок.

Думає дідусь: "Хто б допоміг?"

Позаду нього йшли Вадик та Рома,

Дійшли аж до будинку.

Вам не допомогти донести мішок?

Зняти допоможіть! – сказав дідок.

Питання:

- Чи правильно вчинили хлопчики, запропонувавши допомогти дідусю? (Діти відповідають)
- Як ви розцінюєте цю ситуацію? (Діти відповідають)

Висновок: Будь-яка допомога хороша вчасно.

Молодці.

4. Розгляд ситуації в автобусі.

Вчитель: А тепер розглянемо таку ситуацію, слухайте уважно.

Ви з батьками їдете в автобусі і бачите, що сидить хлопчик, а поряд стоїть літня жінка.

Питання:

- Як ви оціните цю ситуацію? (Діти відповідають)
- Що повинен зробити хлопчик, що сидить? (Діти відповідають)
- Що маємо зробити ми? (Діти дають відповіді)

Висновок: З повагою ставтеся до старших.

Молодці.

Оздоровча хвилина "Створи сонце в собі".

Вчитель: У природі є сонце. І в нашій Країні Добрих справ та вчинків теж є сонце. Воно світить усім і любить, і гріє. Давайте створимо сонце у собі.

Заплющте очі, уявіть у своєму серці маленьку зірочку. Подумки спрямовуємо до неї промінчик, який несе любов. Зірочка збільшилася. Направляємо промінчик, який несе світ. Зірочка знову збільшилась. Направляю промінчик із добром, зірочка стала ще більшою. Я направляю до зірочки промінчики, які несуть здоров'я, радість, тепло, світло, ніжність, ласку. Тепер зірочка стає великою, як сонце.

Підніміть ручки вгору та покажіть, яка у вас вийшла зірочка. Ось які зірочки радості, тепла, світла у нас вийшли. (Діти розводять руками)

Вчитель: Хлопці, а наша школа теж є джерелом тепла, затишку, джерелом знань. Школа – це джерело добрих справ.

5. Розмова про правила поведінки на перерві.

Вчитель: Але, виявляється, є такі учні, які часто на перервах поводяться негарно: бігають, кричать, штовхають один одного. Проте на перервах не можна створювати незручності для оточуючих. Давайте послухаємо вірш Б. Заходера "Зміна". І поговоримо про правила поведінки у школі. Прочитають нам його наші однокласники Олена та Олег.

"Зміна, зміна!"

Заливається дзвінок.

Першим Вова неодмінно

Вилітає за поріг.

Вилітає за поріг

Семерих збиває з ніг.

Невже це Вова,

Продрімав весь урок?

Невже цей Вова

П'ять хвилин тому жодного слова

Біля дошки сказати не міг?

Якщо він, то, безперечно,

З ним – велика зміна!

Не виженеш за Вовою!

Він, дивись, який бідолашний!

Він за п'ять хвилин встиг

Переробити купу справ:

Він підставив три підніжки

(Ваську, Кольку та Сергійку),

Прокотився шкереберть,

На перила сів верхи,

Лихо човпнувся з поручнів,

Потиличник отримав,

З ходу дав комусь здачі, –

Словом, зробив усе, що міг!

Ну, а тут – знову дзвінок...

Вова в клас поплівся знову,

Бідолашний! Немає обличчя на ньому!

Нічого, – зітхає Вова, –

На уроці відпочинемо!

Питання:

- Чи правильно Вова виходить із класу після дзвінка на зміну? (Діти відповідають)
- Як потрібно виходити на зміну? (Діти відповідають)
- Як поводить ся Вова на перерві? (Діти відповідають)
- Розкажіть, як треба поводитися на перерві. (Діти відповідають)
- А як не можна? (Діти дають відповіді)
- А як ви поведетеся на перерві? (Діти відповідають)
- Чи завжди добре? (Діти дають відповіді)

Вчитель: Я ще раз хочу прочитати правила поведінки на перервах. Ми повісимо його у класному куточку, щоб не забувати про це. Тому що погана поведінка заважає оточуючим, оскільки школа – це джерело тепла, радості, добра.

На цьому наша подорож добігає кінця. Але квітка-семиквітка не прощається з вами. Ми з нею подорожуватимемо і на наступних заняттях. І приготувала вам домашнє завдання.

Домашнє завдання.

Вчитель: Прочитати з батьками пам'ятку добрих справ та добрих слів.

Пам'ятка:

1. Намагайся бачити в людях насамперед добре! Від цього всі оточуючі стають добрішими та симпатичнішими.
2. Будь добрим до людей!
3. Вчись добру у добрих!
4. Не бійся пропонувати свою допомогу тим, хто її потребує, допомагай насамперед людям, які потрапили в біду, слабким, хворим.
5. Не завдаючи зла, добрішим стаєш!

Вчитель: Обігрійте прекрасними словами свою душу і Матінку-Землю, створіть навколо себе простір любові, і Ви побачите Чудеса, створені своїми руками.

На наступному занятті розповісти про свої добрі справи та вчинки. І не просто розкажіть, а зробіть своїми руками, за допомогою батьків, "Квітку добрих справ та вчинків". У центрі наклейте свою фотографію, а на пелюстках напишіть свої перші добрі справи та вчинки. Наприкінці чверті, на загальношкільному святі "Посвята в першокласники", всі класи представлять свої квіти "Добрих справ та вчинків" на загальношкільній виставці.

Підсумок.

Вчитель: На цьому наше заняття добігає кінця.

Питання:

- Що було цікавого на уроці? (Діти відповідають)
- Що нового дізналися? (Діти відповідають)

Висновок. Побажання вчителя дітям.

Вчитель: Наприкінці нашого заняття хочу вам подарувати добрі слова.

Хлопці, робіть добрі справи, даруйте радість людям, і вам буде легко та радісно жити, поважайте своїх батьків, вчителів, з повагою ставтеся до старших, не ображайте молодших.

Додаток Г

№	Ім'я випробуваного	"Закінчи історію"	"Що таке добре, а що таке погано"	"Як чинити"
1	Сергій	2 б	2 б	1 б
2	Муслім	3 б	2 б	3 б
3	Юлія	2 б	2 б	1 б
4	Каміль	1 б	1 б	1 б
5	Камілла	1 б	1 б	1 б
6	Максим	2 б	1 б	2 б
7	Даніель	3 б	2 б	2 б
8	Дмитро	2 б	3 б	2 б
9	Яна	3 б	2 б	3 б
10	Олексій	2 б	1 б	1 б
11	Володимир	1 б	1 б	2 б
12	Поліна	3 б	2 б	1 б
13	Олександр	1 б	2 б	2 б
14	Олександр	2 б	1 б	2 б
15	В'ячеслав	2 б	2 б	3 б
16	Костянтин	1 б	1 б	1 б
17	Заур	3 б	2 б	2 б
18	Єлизавета	3 б	3 б	2 б
19	Євген	3 б	2 б	2 б
20	Умусалімат	2 б	2 б	2 б
21	Роберт	1 б	1 б	1 б
22	Ліна	2 б	2 б	2 б
23	Тетяна	1 б	2 б	1 б
24	Артем	2 б	2 б	2 б
		Високий 29%	Високий 8%	Високий 13%
		Середній 42%	Середній 51%	Середній 50%
		Низький 29%	Низький 41%	Низький 37%

Додаток Д

У проєкті державних стандартів загальної освіти другого покоління процес освіти розуміється не лише як засвоєння системи знань, умінь і навичок, що становлять інструментальну основу компетенцій учня, а й як процес розвитку особистості, прийняття духовно-моральних, соціальних, сімейних та інших цінностей.

Відповідно до Стандарту, на щаблі початкової загальної освіти здійснюється духовно-моральний розвиток та виховання учнів, що передбачає прийняття ними моральних норм, моральних установок та національних цінностей.

Розвиток особистості в системі освіти при переході на нові освітні стандарти забезпечується через формування універсальних навчальних дій (УУД), які виступають інваріантною основою освітнього та виховного процесу.

Універсальні дії, якими має опанувати учень, щоб «вирішити у певних життєвих ситуаціях різні класи завдань» (за Г.А. Шапоренковою, стаття "Предметний принцип йде в минуле"). Використання ситуаційних завдань в освітньому процесі дозволяє сформувати такі УУД:

- Особистісні універсальні навчальні дії:
 - Формування пізнавальних інтересів, інтелектуальних та творчих здібностей учнів;
 - переконаність у можливості пізнання природи та у необхідності використання досягнень науки і технології для подальшого розвитку людського суспільства;
 - самостійність у набутті нових знань та практичних умінь;
 - готовність до вибору життєвого шляху відповідно до власних інтересів та можливостей.
- Регулятивні універсальні навчальні дії:

- Цілепокладання як постановка навчальної задачі на основі співвіднесення того, що вже відомо та засвоєно учням, і того, що ще невідомо;
- висунення версій вирішення проблеми, усвідомлення кінцевого результату, вибір із запропонованих засобів та самостійний пошук засобів досягнення мети;
- складання (індивідуально чи в групі) плану розв'язання проблеми.
- Пізнавальні УУД включають:
 - Вибір найефективніших способів розв'язання завдань залежно від конкретних умов;
 - смислове читання, при якому відбуваються процеси розуміння ціннісно-сислового змісту тексту з виділенням головної думки тексту або його частин;
 - розуміння змісту використаних у тексті фізичних термінів, розуміння та перетворення інформації для її подальшого використання, застосування інформації з тексту в змінній ситуації, критична оцінка ступеня достовірності інформації, що міститься в тексті, знаходження помилок у тексті на основі наявних знань.
- Універсальні логічні навчальні дії:
 - Встановлення причинно-наслідкових зв'язків, побудова логічного ланцюга міркувань, доведення;
 - встановлення аналогій;
 - висування гіпотез та їх обґрунтування;
 - постановка та вирішення проблем, включаючи формулювання проблеми та самостійне створення способів вирішення проблем творчого та пошукового характеру, вибір найбільш ефективних способів вирішення завдань.
- Комунікативні універсальні навчальні дії:
 - Вміння з достатньою повнотою та точністю висловлювати свої думки відповідно до завдань та умов комунікації;

- володіння побудовою мовленнєвого висловлювання, монологічною та діалогічною формами мовлення відповідно до граматичних та синтаксичних норм рідної мови;
- рефлексія способів дії, контроль та оцінка процесу.